

MALMÖ HÖGSKOLA
FAKULTETEN FÖR
HÄLSA OCH SAMHÄLLE

MER DJUR I SOCIALT ARBETE?

– SOCIONOMERS RÖSTER

LORRAINE TORGERSEN

Examensarbete i socialt arbete
15 hp
Socionomprogrammet
Januari 2015

Malmö högskola
Hälsa och samhälle
205 06 Malmö

MER DJUR I SOCIALT ARBETE?

– SOCIONOMERS RÖSTER

LORRAINE TORGERSEN

Torgersen, L

Mer djur i socialt arbete? – socionomers röster. *Examensarbete i socialt arbete 15 högskolepoäng.*

Malmö högskola: Fakulteten för hälsa och samhälle, institutionen för hälsa och samhälle, 2015.

Denna studie handlar om djur i socialt arbete utifrån ett socionomperspektiv. Syftet med studien är att undersöka vilka erfarenheter socionomer har av att använda djur som verktyg i arbetet med klienter, samt att utforska socionomers syn på integration av djur inom andra arbetsfält där socionomer arbetar. Studien är baserad på kvalitativ metod och information har hämtats från fyra socionomer genom semistrukturerade intervjuer. Teorier som används är Anknnytningsteori och KASAM (känsla av sammanhang).

Studien visar att socionomerna har en generell uppfattning om att de ser helheten på ett sätt som kolleger utan socionomexamen inte gör och upplever sig jämfört kollegerna även ha en större teoretisk grund. Socionomerna syftar på att socionomprogrammet är brett, men menar även att de har en förståelse för att det finns många aspekter som kan påverka klienten. Till fördelar inom det djurunderstödda sociala arbetet räknar de närheten till naturen och det fysiska arbete som djur kan innebära, glädjen i arbetet med djur och klienter och att genom djuren kunna ge klienterna något de drömt om. Till nackdelar hör framförallt säkerhetsrisker i hantering och umgänge med djuren och allergier. Socionomerna visar på ett riskmedvetet och riskförebyggande arbete. De har en syn på djurallergidebatten som överdriven och menar att allergier kan kringgås vid kunskap och intresse. KASAMs tre byggstenar – begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet kan appliceras på socionomernas erfarenheter av det djurunderstödda sociala arbetet och av deras berättelser framgår, att djur kan inneha flera egenskaper som kännetecknar en anknnytningfigur. Djur har en lugnande effekt på klienter, är kontaktskapande och fungerar som samtalsöppnare. Socionomerna ger förslag på integration av djur på socionomers arbetsplatser och vad som är viktigt att tänka på vid integrationen av djur i en verksamhet.

Nyckelord: Anknnytning, anknnytningsteori, djur, djurunderstött socialt arbete, KASAM, känsla av sammanhang, socionom

MORE ANIMALS IN SOCIAL WORK?

– SOCIAL WORKERS' VOICES

LORRAINE TORGERSEN

Torgersen, L.

More Animals in Social Work? – Social Workers' Voices. *Degree project in social work 15 credits*. Malmö University: Faculty of Health and Society, Department of Social Work, 2015.

This study focuses on the use of animals in social work from the perspective of social workers. The purpose of this study is to examine social workers' experiences of animal assisted social work and how social workers view the integration of animals in various fields of social work. The research is based on a qualitative method and four semi-structured interviews were conducted with social workers. The theories incorporated in the study are Attachment Theory and Sense of Coherence (SOC).

The following results are presented: Social workers are considered to have a more comprehensive understanding of clients compared to their associates who do not hold a degree in Social Work. The Social Work Programme prepares you for work in various roles in numerous work places and the social workers claim to sympathise with the many aspects which affect clients. Some of the positive aspects of incorporating animals in social work include opportunities to experience the outdoors and exercise when spending time with the animals but also the additional satisfaction of being able to offer clients these benefits. The social workers are aware of potential safety risks in handling and associating with the animals and these safety risks appear to have a negative impact on animal assisted social work. According to the social workers, animal allergies can be minimized and should not be the focal point. SOC and its three components – Comprehensibility, Manageability and Meaningfulness have been applied to the social workers experiences of animal assisted social work and their experiences shared indicate that animals can hold properties of an attachment figure. Animals have a calming effect on clients, and assist in the connection between social worker and client.

Key words: Animal assisted, Attachment theory, Sense of Coherence, SOC, Social Work, Social Worker

TACK

Jag vill rikta ett stort tack till mina respondenter för att ni tagit er tid att svara på mina frågor och för att ni har gett mig ert förtroende!

Jag vill även tacka Birgit för ett betydelsefullt stöd genom det som varit.

/Lorraine

”Jag har sett så många barn som är så energiska och har svårt att sitta still och det är full fart hela tiden, men just när de är med hästarna så är de lugna. De kan liksom hålla på och greja och pyssla och få ett helt annat lugn när de är med hästarna och jag tycker det är jättehärligt att se att det verkligen ger dem någonting.” (Sara).

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	1
1.3 Begreppsdefinition	2
1.4 Tidigare forskning	3
1.4.1 Varför använda sig av djurunderstött socialt arbete?	3
1.4.2 Exempel på djurunderstött socialt arbete	7
1.4.3 Sammanfattning och kort diskussion	9
2. TEORI	10
2.1 Anknnytningsteori	10
2.2 KASAM	12
3. METOD	13
3.1 Val av metod	13
3.2 Intervjuer	13
3.3 Urval av respondenter	14
3.4 Genomförande	15
3.5 Tillvägagångssätt vid analys	16
3.6 Etiska överväganden	16
3.7 Validitet och reliabilitet	16
3.8 Presentation av respondenter	17
4. RESULTAT OCH ANALYS	18
4.1 Socionomens roll i det djurunderstödda sociala arbetet	18
4.2 Socionomernas positiva och negativa erfarenheter av det djurunderstödda sociala arbetet	20
4.3 Motivationshöjare, delaktighet och KASAM	24
4.4 Anknnytningsteori, samtalsöppnare och lugn	25
4.5 Mer djurunderstött socionomarbete?	28
5. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	30
REFERENSER	33
BILAGOR	36
Bilaga 1 – Informationsbrev	36
Bilaga 2 – Samtyckesbrev	37
Bilaga 3 – Intervjuguide	38

1. INLEDNING

Djur har tjänat det sociala arbetet under mer än 200 år. De första djurinsatserna var inom psykiatri och som stöd för människor med funktionsnedsättning (Buchner-Fuhs & Rose 2012). Ett djur kan ha många olika roller i människans liv, exempelvis som ett byte, ett lastdjur, en livsmedelsproducent, en fiende, en parasit eller som en konkurrent (Pohlheim 2008). Likväl, kan djur ersätta barn i en relation och betraktas som en fullvärdig familjemedlem (Buchner-Fuhs & Rose 2012; Pohlheim 2008). Broman (2014) skriver att människan har levt tillsammans med hundar under i stort sett hela sin existens och att detta har främjat ett särskilt förhållande mellan människa och hund. Pohlheim (2008) belyser den tysta kommunikationen som sker mellan djur och människa och de som inte tror att en sådan existerar ska se på ryttaren tillsammans med sin häst, eller på ledarhunden med sin blinde förare.

1.1 Problemformulering

Jag har alltid fascinerats av relationen mellan djur och människa och hur mycket ett djur kan ge en människa. Samtidigt är det förmodligen mer än vad vi tror och vet idag. Självt har jag häst, hundar, katt, kaniner och vaktlar och har betydelsefulla band till mina djur. Djur i socialt arbete är ett fält som det ännu inte skrivits så mycket om i Sverige som det skrivs om det i USA. Än mindre skrivs det om djur i socionomens arbete och utifrån socionomens perspektiv. Detta väcker många frågor hos mig: varför finns det inte djur på fler socionomers arbetsplatser? Hur uppfattar socionomer sitt djurunderstödd arbete? Hur skulle djur kunna integreras på fler områden inom det sociala arbetet? Hur ser det ut gällande allergier? Jag har många frågor och har fått begränsa mig med tanke på studiens storlek och den tidsram jag har haft att förhålla mig till.

Eftersom mitt eget djurintresse är en stor del av mitt liv och då jag själv skulle kunna tänka mig att arbeta djurunderstött som socionom i framtiden, känns det både inspirerande och värdefullt att få möjlighet att genomföra en studie på detta område.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka vilka erfarenheter några socionomer har av att använda djur som verktyg i arbetet med klienter, samt att utforska socionomers syn på integration av djur inom andra arbetsfält där socionomer arbetar.

Jag har utefter studiens syfte formulerat följande frågeställningar:

Vilka positiva och negativa erfarenheter har socionomer av att arbeta med djur som verktyg i mötet med klienter?

Hur och var anser socionomer med erfarenhet av djurunderstött socialt arbete att integration av djur på fler arbetsplatser där socionomer arbetar skulle kunna ske?

1.3 Begreppsdefinition

Djurunderstött socialt arbete

En bred term som jag har valt att använda mig av, där jag syftar på situationer där djur används i arbetet med klienter, brukare och patienter inom socialt arbete inom ospecificerad verksamhet.

AAA – Animal-Assisted Activity

På svenska DAA – djurassisterad aktivitet (Broman 2014). Djur används av professionella eller volontärer vid exempelvis besök på äldreboenden. Besöken kan vara i utbildningssyfte, motivationssyfte eller som rekreation, men kan också ha ett terapeutiskt syfte (Pet Partners u.å.).

AAT – Animal-Assisted Therapy

På svenska DAT – djurassisterad terapi (Broman 2014). Djur används som en del av behandlingen som utförs av professionell. Terapin ska verka för att förbättra människans fysiska, sociala, emotionella och/eller kognitiva förmågor (Pet Partners u.å.).

AAI – Animal-Assisted Intervention

På svenska DAI – djurassisterad intervention. AAT ingår i detta övergripande begrepp för professionellt och målinriktat arbete som inkluderar djur (Broman 2014).

HUT – hästunderstödd terapi

Internationellt används termen EAT – Equine-Assisted Therapy. ”...en behandlingsform, där ridning och andra aktiviteter som är knutna till hästen används i terapeutiskt syfte. Innehållet i behandlingen anpassas till patientens individuella förutsättningar och rehabiliteringsmål.” (Silfverberg & Tillberg 2011).

AHR – Animal-human Relationships

Relationen mellan djur och människa (Risley- Curtiss, Rogge & Kawam 2013).

KASAM – känsla av sammanhang

En teori om hur människor hanterar stressorer och påfrestningar. På engelska SOC – Sense of Coherence (Gassne 2008).

Klienter

Jag har genomgående valt att använda mig av termen klienter även när jag syftar på socionomernas brukare, patienter, kunder och så vidare eftersom jag upplever att texten på så vis blir tydligare och lättare att följa för läsaren.

Oxytocin

Ett hormon som frisätts bland annat genom beröring och minskar graden av stresshormoner (Sable 2013).

1.4 Tidigare forskning

1.4.1 Varför använda sig av djurunderstött socialt arbete?

”Companion animals should be integrated into social work research, education, and practice because of their interconnectedness with humans” (Risley-Curtiss 2010:39). Författarens studie som ägde rum i USA, handlar om socialarbetare och bandet mellan människa och sällskapsdjur. De fem vanligaste orsakerna till varför socialarbetare *inte* inkluderar djur i sitt arbete är följande: 1. att det strider mot organisationens regler; 2. klienters allergier; 3. klienters djurrädsla eller förmodad rädsla hos djuret; 4. att de inte tänkt på att använda djur i sitt arbete; och 5. brist på praktiska färdigheter. 79,3 procent av undersökningens 1649 respondenter uppger att de skulle vilja veta mer om relationer mellan människor och djur. Tyvärr visar studien att av de få som faktiskt inkluderar djur i socialt arbete, gör de flesta det utan viktig utbildning och praktiska färdigheter på området (Risley-Curtiss 2010). Författaren ger förslag på områden där socialarbetare kan hjälpa sina klienter med djurrelaterade problem, så som att hitta billigare veterinäralternativ, visa på möjligheter att få tag i ett mer ekonomiskt fördelaktigt foder och upptäcka och behandla klienter för djurmisshandel, som kan förebygga problem för klienten i framtiden. Sable (2013) använder sig i sin litteraturöversikt av ett anknytningsteoretiskt perspektiv och hur det har utvecklats och uppdaterats genom studier kring neuroforskning i relationen mellan djur och människa. Sable anser att det är en del av socialarbetarens profession att arbeta emot djurmisshandel och vanvård av djur. Författaren styrker sitt resonemang genom förklaringen, att eftersom socialarbetare arbetar för människors välmående, är det högst relevant att även se till samt arbeta för att människornas djur mår bra, då djurets hälsa och välmående påverkar människan positivt.

Tedeschi, Fitchett och Molidor (2005) studerar i sin artikel relationen mellan djur och människa i olika sammanhang, så som i familjer, kommuner, organisationer och vid arbete med utsatta vuxna, barn och ungdomar. Författarna har i sin litteraturöversikt bland annat tittat på The Graduate School of Social Work (GGSW) på the University of Denver som erbjuder kurser i *Integration of Animals into Therapeutic Settings* och *Animal-Assisted Social Work Practice* på avancerad nivå. Författarna kommer fram till att oavsett om studenterna i framtiden ska arbeta med utsatta ungdomar, familjer, barn eller vuxna har de nytta av att utbildningen innehåller moment som behandlar djur i socialt arbete. För att fortsätta på temat utbildning framhäver Risley-Curtiss (2010) att social work-program kämpar med att täcka in många viktiga fält i utbildningen, men menar på att det inte behöver ta lång tid att integrera djur i socialt arbete som en del av utbildningen. Vidare hävdar Risley-Curtiss att det är viktigt att socialarbetare har förståelse för hur bandet mellan människa och djur kan se ut, och att alla bör ställa frågor om djurs närvarande i klienters liv (Risley-Curtiss 2010). Även Papazian (2014) hävdar att det är betydelsefullt att fråga klienter om de har husdjur eller relationer till andra djur för att identifiera skydds- och riskfaktorer i det sociala arbetet.

Sable (2013) skriver att det speciellt inom terapeutisk verksamhet är av stor vikt att förstå att djur kan betyda mycket för människor och hävdar liksom Risley-Curtiss (2010) och Papazian (2014) att det är viktigt att fråga människor om deras relationer till djur:

”If animal companions provide certain functions of attachment, it can be clinically useful to ask about the presence of pets in our patients’ lives, both current and past, paying attention to how they describe their feelings and relationships with them. It may be necessary to express interest in the history of these ties because patients might consider the topic irrelevant or they may be reluctant to acknowledge how deeply they care about a pet. Examining feelings about the close bond they share with a pet may lead to further awareness of their attachment experiences with others” (Sable 2013:96).

Sable belyser ovan att en människa inte alltid är medveten om hur mycket djuret/djuren betyder för henne och att det är en god idé att nysta i hur AHR (Animal-human relationships) ser ut. Detta eftersom det kan leda till vetskap om individens erfarenheter av anknytningsrelationer till andra människor.

Risley-Curtiss, Rogge och Kawam (2013) har i sin forskningsöversikt funnit, att det i den forskning som finns på området finns alltför få studier som fokuserar på avgörande faktorer gällande socialarbetares involverande av djur i praktiken. Författarna skriver om AHR och AAI (animal-assisted intervention). AHR kan vara både positiva och negativa. Sällskapsdjur kan bland annat minska risken att stress leder till hjärt- och kärlsjukdomar och sänka blodsocker och kolesterolvärden. Utöver detta kan djur hjälpa människor att reducera ångest, depression och social isolation, men djur kan likaså hjälpa schizofrena människor att på ett bättre sätt klara av att leva med sin sjukdom. Risley-Curtiss, Rogge och Kawam (2013) amerikanska studie omfattar 1262 deltagare, där majoriteten har MSW-utbildning (Master Social Work). Studien visar bland annat att 95,9 procent av deltagarna inte har fått någon träning eller utbildning i att involvera djur i socialt arbete och att socialarbetare bara precis har börjat sätta sig in i vikten av AHR för klienters välbefinnande. AAI kan ha negativ effekt på barn som blivit utsatta för misshandel. Det är inte ovanligt att dessa barn som själva blivit utsatta för misshandel i sin tur misshandlar djur. Därför är det viktigt att socialarbetare har kunskap om detta och kan se risker samt förebygga att detta händer (Risley-Curtiss, Rogge & Kawam 2013). Författarna uttrycker att något av det viktigaste som studien visat är, att socialarbetare som känner andra socialarbetare som använder djur i sitt arbete i större utsträckning själva använder sig av djur i det egna arbetet. Eftersom praktik och träning kring djur i socialt arbete är begränsat, blir relationer till kolleger och andra socialarbetare på området viktiga. Slutligen vill jag ur Risley-Curtiss, Rogge och Kawam (2013) studie nämna, att faktorer som att socialarbetarna hade egna husdjur, stödde djurskyddsorganisationer och frivilligt arbete med djur inte påverkade socialarbetarna att fråga klienterna om deras relationer till djur.

Varför skaffar människor djur? Strang (2007a) skriver om vanliga orsaker till att vi människor skaffar oss husdjur. Dessa är att djur kan stå för vänskap, känslomässigt stöd, kärlek, självförtroende, skydd, beröring och avslappning, aktivitet och meningsfullhet- att få vårda. Norling (2002) skriver i sin forskningsöversikt om djur i vården om sex faktorer som anledning till varför människor väljer att ha hund. Dessa är motion i natur och att träffa människor, hälsfaktor, känslfaktor, socialt stöd, skydd och trygghet och aktiv naturkontakt. Både Strang (2007a) och Norling (2002) kommer alltså fram till att djur kan fungera som ett socialt och känslomässigt stöd, vara ett skydd, stå för motion/aktivitet och påverka människans hälsa positivt.

”Fysiska effekter ingår tydligt i olika effektkedjor. Intresse för och innehav av hund leder till fysiska aktiviteter som promenader, jakt, som i sin tur påverkar fysiologiska–medicinska funktioner som förbättrar benstyrka och kondition, kanske reducerar stress och förbättrar buffring mot högt blodtryck, depression och ångest, minskar behov av mediciner, sänker vårdkonsumtion och förlänger oberoendet” (Norling 2002:30).

I ovanstående citat visar Norling (2002) att hunden blir som en brygga till naturen för människan. Aktiviteterna i naturen tillsammans med hunden leder till en rad hälsofrämjande effekter som även visar sig vara fördelaktiga för samhället.

Flera författare skriver om djur som positiva tillgångar vid kommunikation mellan människor. Pohlheim (2008) hävdar att djur kan bidra till att människor socialiserar sig mer med andra människor, eftersom människor på promenad *med* djur oftare blir tilltalade av människor de möter jämfört med människor som promenerar *utan* djur. Författaren hävdar att det borde vara ett mänskligt beteende att tala och kommunicera, men att det i detta fall inte är så. Även Strang (2007a) menar att vi genom hunden kommer i kontakt med andra människor, att hunden fungerar som en ”samtalsöppnare”.

Bona och Courtnage (2014), Sable (2013) & Strang (2007a) hävdar att det idag är väl känt att beröring frisätter hormonet oxytocin samt minskar graden av stresshormoner och anser att detta även sker genom fysisk kontakt med djur. Miller et al. (2009) har forskat om just oxytocin hos hundägare. I sin studie, där 10 män och 10 kvinnor deltar, undersöker de hur återförenandet med hunden efter en hel dag på arbetet påverkar halten av oxytocin i deltagarnas kroppar. Proverna togs vid hemkomst från arbete innan deltagarna gick in i hemmet till hunden och efter 25 minuters aktivitet tillsammans med hunden. Samma mätning gjordes vid läsning av böcker och studien visar att halten av oxytocin ökar signifikant hos de kvinnliga deltagarna i umgänget med hunden, samtidigt som oxytocinet minskar vid läsning. Hos studiens manliga deltagare minskar oxytocinet något vid umgänget med hunden, men inte alls i lika stor utsträckning som vid läsning. Författarna påpekar att detta inte innebär att umgänge med hundar inte har hälsomässigt positiva effekter för män, utan har en teori om att kvinnans östrogen påverkar oxytocinet på ett annat sätt än vad mäns testosteron gör. Dopamin är enligt Bona & Courtnage (2014) ett annat hormon som får människor att må bra, ger energi och möjlighet att uppnå viktiga mål. Likaså detta hormon ökar när människor är i kontakt med djur. Författarna påpekar att kontakten med djur på så vis kan fungera som motivationshöjare för människor i depression och för människor med negativa erfarenheter av relationer till andra människor.

Djur förekommer i olika terapeutiska verksamheter. Det finns en terapiform som kallas AAT (på svenska DAT – djurassisterad terapi). En mindre strukturerad version av AAT är AAA (på svenska DAA – djurassisterad aktivitet). De formella definitionerna av AAT och AAA är enligt följande:

” AAT is a goal-directed intervention in which an animal that meets specific criteria is an integral part of the treatment process. AAT is directed and/or delivered by a health/human service professional with specialized expertise, and within the scope of practice of his/her profession” (Pet Partners u.å).

"AAA provides opportunities for motivational, educational, recreational, and/or therapeutic benefits to enhance quality of life. AAA are delivered in a

variety of environments by specially trained professionals, paraprofessionals, and/or volunteers, in association with animals that meet specific criteria." (Pet Partners u.å).

Citaten belyser att AAT är en terapiform som används av professionella och är alltid målinriktat och integrerat i behandlingen, medan AAA kan utföras även av frivilliga utan utbildning och mer som spontan aktivitet utanför behandling.

Broman (2014) förklarar att övningar inom AAT är till för att bevara eller bättra på en eller flera egenskaper hos en individ. Det är professionella som planlägger och genomför besöken efter en viss intervall som sedan följs upp. Författaren skriver att AAA kan innefatta att djuret visar konster, att människor får umgås med hunden eller aktiviteter som gynnas genom gruppverksamhet tillsammans med hund. AAA varken följs upp eller dokumenteras, men utbildade ekipage kan lättare upptäcka människor som kan behöva ytterligare stöd.

Om djur i terapeutiskt arbete skriver Kruger och Sepell (2010) att det är meningen att djuret ska vara som en brygga till ett mer välfungerande socialt umgänge och inte som en ersättare för en misslyckad människorelation. Vidare kan djur fungera som anknytningsfigurer och transitional objects (på svenska övergångsobjekt) mellan terapeut och klient. Innan terapeuten och klienten har etablerat ett band kan ett djur underlätta beträffande stress hos klienten samt verka lugnande.

King (2007) har skrivit en studie med syftet att skapa en litteraturbaserad guidebok för vårdpersonal, skolpersonal och kuratorer och socialarbetare som vill använda sig av AAT. King ger exempel på verksamheter som med fördel skulle kunna arbeta med AAT. Några av dessa är sjukhus, skolor, lägerverksamheter, hospiceverksamheter, terapiverksamheter och fängelser. King berör även hur professionella påverkas positivt av AAT. Arbete med AAT minskar risken för att kuratorer drabbas av utmattningsdepression.

När hästar används i terapeutiskt arbete används vanligen termen HUT (hästunderstödd terapi). Silfverberg och Tillberg (2011) har skrivit en rapport om HUT och neurologisk rehabilitering. Rapporten rör frågor kring hur vårdgivare och beslutsfattare ser på terapiformen, kostnader i samband med HUT i jämförelse med andra behandlingar samt intresset hos ridanläggningar att utöva HUT. Författarna har genomfört litteraturstudier, gått igenom regelverk och intervjuat representanter inom offentlig sektor. I Sverige har hästunderstödd terapi använts sedan 1950-talet, men trots att terapin brukats länge finns det förvånansvärt få vetenskapligt genomförda studier på området. Detta beror enligt Silfverberg och Tillberg på att dokumentationen av effekterna av terapin har uteblivit. Silfverberg och Tillberg har intervjuat sjukgymnaster i sju verksamheter som bedriver HUT och kommer fram till att rehabiliteringsklinikerna i stor utsträckning har personal med hästintresse och egenförvärvad hästkunskap. Krav på hästrelaterad utbildning fanns endast vid en av klinikerna. Ett förekommande argument mot poliklinisk HUT är att denna form av terapi skulle vara mer kostsam än ordinarie poliklinisk sjukgymnastik. Rapporten visar att så inte är fallet. Denna tro, att HUT skulle vara betydligt mer kostsam än annan sjukgymnastik samt bekymmer med att avtala om HUT med samma ekonomiska bistånd som för andra typer av sjukgymnastisk behandling, hindrar verksamheter från att starta upp HUT. Författarna anser att bedrivandet av HUT kräver en slags "trippelkompetens", där ordentlig hästkunskap, kunskap om sjukgymnastik samt om HUT och dess tillämpning ingår. Silfverberg och Tillberg förespråkar en specialisering av hästunderstödda

terapiverksamheter, vilket skulle göra det möjligt att ställa krav på hästkunskap och utbildning på området. Detta skulle dessutom innebära en kvalitetssäkring av vården.

Kupper-Heilmann (2012) skriver baserat på egna terapeutiska erfarenheter och litteraturstudier om positiva egenskaper hos HUT bland annat i form av triangulering. Under den hästunderstödda terapin samspelar klienten med hästen och med terapeuten. Terapeuten samspelar med klienten och hästen. Vid arbete med barn i ridterapi blir detta till en positiv erfarenhet, som kan kopplas till att ha en relation till både mamma och pappa, men som också leder till en acceptans av att mamma och pappa har en relation till varandra. Vidare skriver Kupper-Heilmann om positiva fysiska effekter med avseende på muskelanvändning och balansförmåga. I en studie av Hammer et al. (2005) där 11 patienter med varierande grad av sjukdomen MS (multipel skleros) ingår, framkommer att balansförmågan förbättrats hos åtta av deltagarna och sju deltagare uppger smärtlindring och mindre spända och ömma muskler än före ridterapin. Deltagarna visade dessutom på en förbättrad förmåga att utföra aktiviteter i det dagliga livet.

Djurallergier är ett komplext problem i samband med djurunderstött socialt arbete, där kunskap kring allergier är förknippat med intresse av att integrera djur i en verksamhet. Strang (2007b) hävdar att allergier hos personal och patienter utgör ett hinder i användandet av djur inom vården. Däremot kan allergi undvikas till 95 procent genom noggrann skötsel av hygien och djur. Ett förslag författaren har är att ha separata avdelningar på exempelvis sjukhus där djur tillåts med allergifria anställda och patienter som uppskattar djurens närvaro. ”Om man såg möjligheterna och vinsterna med sådana arrangemang, tror jag att de formella hindren skulle gå att undanröja” (Strang 2007b:87). Även Norling (2002) hävdar att allergier i samband med AAA/T kan undvikas genom personalplanering. DiSalvo et al. (2006) framhäver en studie på ett amerikanskt sjukhus där de tillåter djur. Hundar delas in i tre kategorier: servicehundar, terapihundar och besökshundar och policyn varierar för respektive grupp. Det finns negativa aspekter att tänka på när man funderar på att använda djur i vården, så som djurfobi, djurallergi, djurbett och zoonoser. Det existerar över 200 olika sorters zoonoser och med zoonos menas sjukdom som kan smitta från djur till människa. Nyckeln till att undvika smitta i form av zoonoser är handtvätt och desinfektion. För att underlätta för allergiker, ska djuren precis som Strang (2007b) skriver borstas och badas innan de kommer på besök.

1.4.2 Exempel på djurunderstött socialt arbete

Efter ovanstående forskningsgenomgång vill jag nu gå in på tre exempel av hur djurunderstött socialt arbete kan fungera i praktiken.

Vårdhundar har använts med positiva effekter inom bland annat äldreården. Beck-Friis (2007a) skriver att det år 2007 fanns ungefär 20 kommuner i Sverige som hade infört hund inom äldreården. Sverige satte sig under många år emot införandet av hund och katt som terapeutiska resurser på sjukhem och geriatriska kliniker. Detta trots att mycket forskning fanns som tydde på positiva utfall inom andra vårdområden. I Uppsala kommun infördes år 2006 en policy kring husdjur på vårdboenden, där det blev möjligt för de boende att ha med sig djur så länge djurägaren var kapabel att själv ha det totala ansvaret för djuret. Nord (2010)

skriver baserat på en utvärdering av en verksamhet med vårdhund i Uppsala och poängterar att hunden är av stor betydelse för de äldre med demens. Att talet inte längre är ett verktyg för vissa av de äldre spelar ingen roll när vårdhunden Joker kommer, eftersom kroppsliga minnen istället aktiveras och kommunikationen med Joker fungerar utan hinder genom kroppsspråk och kroppskontakt. De dementa på boendet deltar i lekar tillsammans med vårdhunden som de annars förmodligen aldrig hade velat vara med på. Joker är inte dömande och vänder sig inte heller bort. Han tycker det är roligt att de kastar bollen tillsammans med honom.

”Till personalens stora förvåning kan träningen med vårdhund locka en person till att visa motoriska färdigheter som de trodde var borta. Minneskapacitet på olika nivåer stimuleras. Samtal om träningen med avdelningspersonal framkallar glömda minnen från längesen eller hålls minnet kvar av gruppträningen från igår en liten stund till” (Nord 2010:263).

Hunden i citatet ovan står för något som personalen inte kan erbjuda. Hunden lyckas få klienterna att träna motoriska rörelser som personalen inte själva lyckats få dem att göra tidigare.

Dew (2000) är kurator/terapeut och skriver om Moses, som är hennes hund och tillika “co-therapist”. Hon beskriver Moses som den mest empatiska, villkorslösa och omtänksamma partner hon någonsin har arbetat med. Dew har aldrig tidigare sett någon som så instinktivt kan utläsa när klienten behöver beröring respektive utrymme. Moses är en icke dömande individ och bryter isen så att de tillsammans kan påbörja sessionen med klienten fortare. Andra fördelar med Moses är att han lever i nuet och hjälper Dew att inte fastna i klientens förflutna. Moses vet precis när tiden är ute. Fem minuter innan sessionen är slut sätter han sig framför klienten och tittar klienten i ögonen. Detta hindrar klienten från att påbörja något stort som kan göra att sessionen inte kan avslutas i tid. Med barn är Moses tålmodig och även om de är rädda för hundar får han dem att känna sig trygga i hans närvaro, genom att backa och ge barnen plats att närma sig honom på sina villkor. Dew och Moses fungerar ibland som förebilder för föräldrar. Dew ger ett exempel där Moses är orolig, vankar av och an och verkar lite rastlös och avbryter en konversation mellan Dew och ett föräldrapar. Dew kallar Moses till sig, ser till att Moses har sitt huvud i höjd med hennes eget och tittar honom i ögonen, varvid hon säger till honom med låg röst att han måste vara stilla eller gå ut. Eftersom han är mycket väl medveten om vad ut betyder, går han och lägger sig och ligger kvar där under resten av sessionen. Föräldrarna undrar hur de ska göra detta med sina barn och det blir en positiv situation eftersom de börjar blicka framåt och öppna upp för personlig utveckling. Dew poängterar bland alla andra fördelar som finns av att arbeta med hund i det sociala arbetet att det dessutom är en ekonomisk fördel att ha Moses som co-therapist. Det hade rent ekonomiskt inte varit möjligt att anställa en kollega.

Kupper-Heilmann (2012) berättar om egen erfarenhet som terapeut i arbetet med HUT och en 16-årig flicka med diagnosen borderline personlighetsstörning. Flickan verkade dystert när hon anlände till gården och hade långa armar som sträckte sig ner över händerna trots det varma tyska sommarvädret. Hon skulle få rida på stoet Hollyday och tog snabbt in instruktionerna hon fick, men hade svårare att utföra dem när hon sedan satt på hästen. Hollyday parkerade vid en fodertunna och vägrade att gå därifrån. Kupper-Heilmann förklarade för flickan att det är som ett tvång för Hollyday. Då utbrast flickan ”Va, har hon också

tvång?”¹. Först efter att ha sagt och funderat på detta lyckades flickan med att styra hästen bort ifrån fodret och började kort därpå berätta om sin ätstörning, sina sår i samband med skärande som behövts sys, rädslor kring familjen och självmordsförsök. Efter ridpasset reagerade flickan på hur girigt hästen vräkte i sig sin mat, vilket ledde till ett samtal kring mat, att vara hungrig och att inte få äta med inriktning på ätstörningsproblematik. Vid det laget talade flickan högre, tittade terapeuten i ögonen och började klappa om hästen. Kupper-Heilmann (ibid.) menar att det genom detta exempel är tydligt hur hästen bidrar till en snabb kartläggning av klientens problem och hur flickan delvis identifierar sig med Hollyday samt känner en samhörighet med henne trots att det är första gången de träffas.

1.4.3 Sammanfattning och kort diskussion

Jag har i ovanstående forskningsgenomgång inlett med att beskriva de positiva effekter som djur har på människor och avslutat med att ge exempel på djurunderstött socialt arbete. Jag har skrivit om djurunderstött socialt arbete ur flera olika vinklar, så som ur ett socialarbetarperspektiv, terapeutisk perspektiv, vårdperspektiv, hälsoperspektiv och ur ett anknytningsteoretiskt perspektiv. Jag har medvetet valt att visa på flera vinklar trots att studien fokuserar på socionomperspektivet och socialarbetarperspektivet. Detta dels eftersom jag anser att forskningen är relevant och intressant även för det jag skriver om och dels eftersom jag, liksom Risley-Curtiss, Rogge och Kawam (2013), finner utbudet av litteratur och forskning kring socialarbetare som arbetar djurunderstött blygsamt.

Den tidigare forskning jag tar upp behandlar bland annat djurallergier och hur dessa utgör ett hinder i samband med integration av djur på arbetsplatser. En av mina forskningsfrågor handlar om hur djurunderstött socialt arbete skulle kunna integreras på fler socionomers arbetsplatser. Flera författare ovan visar på att djurallergier till stor del kan undvikas och inte behöver utgöra ett hinder för det djurunderstödda sociala arbetet. Genom King (2007) ger jag exempel på verksamheter där djur skulle kunna användas i det sociala arbetet. Den andra forskningsfrågan jag har handlar om socionomers erfarenheter av att arbeta djurunderstött. Jag har ovan skrivit om hur vårdpersonal har positiva erfarenheter av hur demenssjuka i samband med- och efter aktiviteter tillsammans med hund visar motoriska färdigheter som personalen inte längre trodde att de boende hade och hur minneskapaciteten stimuleras hos de äldre. Vidare har jag skrivit om de hälsomässigt positiva effekterna av umgänget med djur, där jag bland annat har nämnt effekterna av Oxytocin. Detta tänker jag, borde inte bara påverka klienter och djur positivt, utan även de professionella som arbetar med djur och klient.

För ett litet tag sedan läste jag i min lokaltidning att kommunen hade fått sin första vårdhund. Det var på tiden tänkte jag och förvånades över att det inte redan fanns i en så pass stor kommun som Kristianstad. Det djurunderstödda sociala arbetet som bedrivs i Sverige står enligt min mening ej i proportion till den uppsjö av forskning som verkar finnas beträffande de vetenskapligt bevisade positiva effekter som djur har på alla inblandade. Jag undrar varför det fortfarande verkar finnas ett motstånd till användandet av djur inom det sociala arbetet. Att skylla på djurallergier och policys kommer vi inte långt med. Fokus borde istället ligga på hur vi kan kringgå allergierna och skapa intresse och förståelse i samhället som

---

¹ Min översättning av citatet: ”Was, die hat auch Zwänge...?” (Kupper-Heilmann 2012:362).

öppnar upp för att dels se de vetenskapliga bevisen på bland annat hälsofrämjande effekter, men även för att se den positiva inverkan djur har på hela verksamheter.

Jag vill avsluta mitt avsnitt om tidigare forskning med att belysa att flera ovan nämnda författare har skrivit om vikten av att fråga klienter och patienter om deras relationer till husdjur och andra djur. Ur ett socionomperspektiv tänker jag, att även om man inte själv arbetar djurunderstött i praktiken, kanske man ändå ska överväga att vid tillfälle fråga sina klienter om djuren i deras liv och hur dessa relationer ser ut och påverkar dem. Jag har ovan citerat Sable (2013) och min tolkning av citatet är att Sable gör en koppling mellan AHR – anknytning och människorelationer – anknytning och att man som professionell kan hjälpa klienten till förståelse genom att undersöka detta samband. Denna förståelse vill jag koppla till KASAM, då begriplighet är en av de tre grundstenarna i denna teori. Genom ökad begriplighet kan klientens känsla av sammanhang stärkas. En närmare presentation av KASAM som teori finns att läsa i studiens nästkommande kapitel.

2. TEORI

Jag har valt att använda mig av två teorier i denna studie som presenteras nedan.

2.1 Anknytningsteori

”Attachment theory regards the propensity to make intimate emotional bonds to particular individuals as a basic component of human nature, already present in germinal form in the neonate and continuing through adult life into old age” (Bowlby 1988:120-121).

Under mitten av 1900-talet utmanade John Bowlby det psykoanalytiska perspektivet på relationen mellan mor och barn. Hans teori kom att kallas för attachment theory (på svenska anknytningsteori). Bowlby studerade separationen mellan anknytningsperson och barn och fann att barn kunde reagera på olika sätt i samband med separationen. Bowlby hävdade att det finns ett samband mellan svår separationsångest och negativa upplevelser inom familjen som kan innebära att ha blivit avvisad eller hotad om att bli övergiven av sina föräldrar som barn. Ett barn med positiva och hälsosamma tecken på anknytning har en säker anknytning och ett barn med osäker anknytning kan uppvisa ett osäkert/resistent/ambivalent- eller ett osäkert/undvikande/avvisande beteende (Karlsson 2007). Main och Solomon (1990) har enligt Karlsson (2007) också introducerat ett fjärde anknytningsmönster som kallas för desorienterad anknytning. Karlsson (2007) skriver att barn med desorienterat anknytningsmönster många gånger har ett obegripligt och oförutsägbart beteende som kan innefatta starka inslag av både ilska och sorg. Föräldrars misshandel, traumatiska upplevelser och övergrepp mot barnet kan ligga bakom föräldrarnas oförmåga att ge barnet en säker anknytning och anknytningen kan istället bli desorienterad. Howe (2011) menar att ett barn med desorganiserad anknytning inte nödvändigtvis behöver ha blivit misshandlat eller försummat för att utveckla en desorganiserad anknytning. Det kan räcka att en förälder på ett närmast systematiskt sätt uppträder förvirrat eller oroligt eller skrattar, hånar eller kritiserar barnet för att det är upprört.

Barn med trygg anknytning klarar sig bättre socialt och i skolan, har en bättre självbild samt förmåga att vara omtänksamma mot andra människor (Karlsson 2007). Howe (2011) belyser att ett barns anknytningssystem aktiveras när barnet känner sig otryggt, ängsligt, upplever att det är i fara eller behöver någonting. Vidare skriver författaren att relationer från spädbarnsålder och barndom påverkar människors beteende i senare relationer i livet. Människor föds till sociala varelser som vill söka kontakt och det är främst anknytningspersonen/ anknytningspersonerna som hjälper eller hindrar barnet från att skapa sig en trygg anknytning. Anknytningsrelationer kan enligt Bowlby (1988) bestå även under vuxenlivet, men likaså kompletteras med nya band.

Det finns kriterier för anknytning i form av fem punkter. Dessa är att de ”1. har varaktighet över tid, 2. riktas mot en specifik individ som inte är utbytbar, 3. har känslomässig relevans för individen, 4. kännetecknas av att personerna söker varandras närhet, 5. innebär att personerna upplever obehag vid ofrivillig separation från den andre” (Broberg et al. 2006:55). En sjätte punkt som gör relationen till en anknytningsrelation är ”att den som är anknuten söker trygghet, tröst och beskydd hos sin anknytningsperson” (Broberg et al. 2006:55). Broberg et al. (2006) belyser skillnaden mellan sällskaplighet och anknytning, där sällskaplighet är ett väsentligt bredare och i större utsträckning mer allmänt begrepp än anknytning och innebär att människan är ett socialt djur som har ett behov av att ingå i gemenskaper med andra människor. Anknytningsbeteende är fokuserat till särskilda individer.

Jag vill efter ovanstående teorigenomgång framhäva att djur kan uppfylla vissa av de funktioner som en anknytningsfigur har för människan. Djur kan stå för en trygghet i livet som människan inte har i relationen till en annan människa. Känslan av att en hund alltid finns där och lyssnar när hon talar till den kan vara både betydelsefullt och lugnande. Strang (2007a) skriver om hundens betydelse vid cancersjukdom och jag vill citera en av hans cancersjuka respondenter:

”Det finns vissa saker som jag inte kan prata med min fru eller barn om, dom skulle bara bli oroliga och ledsna. Och ibland känns sakerna för känsliga för att prata om med läkaren, jag skulle inte klara av att prata om det på ett vettigt sätt och jag är inte säker på att läkaren skulle kunna hantera det. Men då pratar jag med min Lisa, med henne kan jag prata om precis allt som är jobbigt. Hon är otroligt klok, hon lyssnar och hon svarar, ja hon ’pratar’ faktiskt med en massa läten. Jag ser ju på henne att hon förstår att jag är ledsen. Folk som inte har hund skulle säkert tro att man var galen om man pratade med en hund om allvarliga saker men ingen kan lyssna som hon. Och jag vet ju att inget läcker vidare, henne kan jag lita på.” (Strang 2007a:76).

För att visa på en koppling mellan anknytningsteori och AHR har jag valt att nedan skriva om två studier där teorin är central.

Sable (2013) beskriver att anknytningsteorin har berikats med upptäckter från djurstudier, forskning inom anknytning och neurovetenskap och är noga med att belysa att en människas nära band till ett djur inte ersätter anknytningspersoner. Däremot kan djur stå för flera av kriterierna som exempelvis kontinuitet och någon som alltid finns där. Djur är tillgängliga och svarar på människans kroppsspråk. Sable har gjort en undersökning där 81 änkor deltog. Sable undersökte hur de anpassade sig till livet utan maken och kom fram till att änkor med hundar och även katter uppgav att de kände sig ensamma i betydligt lägre

utsträckning än änkor utan djur. Författaren citerar en av kvinnorna: “(When I had) panic at night, my dogs (were the) only things that helped. I sat on the floor with them. (They’re) just being there.” (Sable 2013:94). Citatet visar på hunden som stort sällskap och stöd för kvinnan under en svår tid i hennes liv genom sin blotta närvaro. Vissa kvinnor berättar att djuren fans kvar för dem och stod för kontinuitet under flera månader av sorg efter maken. Sable (2013) skriver att förlusten av en älskad individ kan vara förlusten av en anknytningsfigur som kan vara ett djur. Sorgen efter ett avlidet djur kan vara nästintill outhärdlig med känslor och reaktioner hos människan som liknar de som kan uppstå vid förlusten av relationen till en annan människa. Vidare skriver Sable (2013) att djur får människor att må bra, känna lycka och trygghet och att djur kan bidra till att vi människor frisätter det immunförsvarsstärkande och stresslindrande hormonet oxytocin bara genom att vi tittar på dem, klappar dem eller pratar med dem. Därutöver minskar oxytocinet känslan av rädsla och fara.

Hart (2010) skriver i sin litteraturoversikt om hur djur har en lugnande, motiverande och socialiserande effekt på äldre, psykiskt sjuka och människor som vårdas på institution. Teorimässigt hänvisar författaren till anknytningsteori, där hon skriver följande om djuret som människans anknytningsfigur: ”Pets are included among significant attachment figures for promoting general health, offering unconditional love such as the perfect love of the ideal mother.” (Hart 2010:74). Enligt Hart kan ett djurs villkorlösa kärlek till människan alltså påminna om den perfekta modern. Hart (2010) hävdar även att vissa vuxna vänder sig till sina djur som fungerar som anknytningsfigurer och trygg hamn under känslomässig obalans. Hundar väljs som anknytningsfigurer framför släktingar och vänner, men i regel inte framför en romantisk partner.

2.2 KASAM

KASAM (känsla av sammanhang) är den svenska översättningen för Antonovskys SOC (Sense of Coherence). Antonovsky var professor i medicinsk sociologi och grundare av begreppet KASAM som handlar om hur människor hanterar stress och påfrestningar. När vi människor utsätts för stressorer, som till exempel kan vara att få barn, en närståendes eller egen sjukdom, att förlora någon, att skilja sig eller drabbas av en olycka, uppstår en slags spänning som behöver åtgärdas. Detta kan ske genom så kallade generella motståndsresurser, som beskrivs som exempelvis intelligens, god ekonomi eller socialt stöd (Gassne 2008). Nilsson (2002) skriver att Antonovsky menar att känsla av sammanhang vilar på tre ben. Det första begreppet är *begrifflighet* (jag vet). Även när människan drabbas av katastrofer kan hon få ut något begriffligt utan att förlora förmågan att strukturera. *Hanterbarhet* (jag kan), är det andra begreppet som står för att människan kan ta tag i problem som uppstår utan offerkänslor. Det tredje begreppet är meningsfullhet (jag vill). Det är meningsfullheten som motiverar människan och får henne att fortsätta vilja och försöka se positivt när hon möts av utmaningar. Gassne (2008) menar att när hon upprepade gånger hamnar i en viss situation och löser den med hjälp av motståndsresurser, blir spänningsförhållandet *hanterbart* och när människan känner igen sig blir situationerna dessutom förutsägbara och tillika *begriffliga* för henne. En människa med en hög känsla av hanterbarhet ser sig själv som aktör i fler situationer än som offer. En människa kan ha svag, måttlig eller stark KASAM. ”Kasam bidrar alltså till förmågan att begripa och strukturera stressorer, flexibelt mobilisera copingmekanismer samt möta problemsituationer som utmaningar” (Gassne 2008:23-24). Vidare skriver Gassne

(2008) att känslan av delaktighet påverkar meningsfullheten, liksom arbetslöshet eller en längre tids ovisshet kring arbetssituationen påverkar begripligheten.

Vad har då KASAM för koppling till AHR? I forskningen visar enligt Beck-Friis (2007b) allt fler studier på att människor med sällskapsdjur råkar ut för färre sjukdomar och när de råkar ut för sjukdomar är de av mindre karaktär än hos människor utan husdjur. Människor med sällskapsdjur "...har lägre blodtryck, lägre kolesterolvärden, behöver inte gå till doktorn så ofta, är mindre oroliga och deprimerade och blir snabbare återställda efter ett operativt ingrepp." (Beck-Friis 2007b:16). Författaren menar att många människor finner en meningsfullhet i att betyda något för någon, exempelvis en hund och ser hundens kärlek som påtaglig och hängiven och därmed begriplig. Jag har funnit kopplingar till KASAM i mitt insamlade forskningsmaterial och kommer därför bland annat att använda mig av denna teori vid analys av materialet. En av mina respondenter nämner som den i hennes arbete mest integrerade teori just KASAM. Vidare berättar flera av studiens socionomer om hur viktig klienters delaktighet är, samt hur djuren fungerar som motivationshöjare för klienterna, vilket visar på kopplingar till KASAM.

3. METOD

I följande metodkapitel presenterar jag hur jag har gått tillväga för att samla in mitt empiriska material.

3.1 Val av metod

När jag började skissa på en forskningsplan hade jag observation som metod i åtanke. Min idé var att välja ut två eller tre behandlingshem och jämföra dem med varandra, genom att göra observationer i behandlingshemmens vardag tillsammans med djuren. Det hade förmodligen uppstått problem, eftersom det verkar finnas så få socionomer anställda vid behandlingshemmen som bedriver djurunderstött socialt arbete. Jag hade kanske fått ändra min målgrupp och det var jag inte villig att göra. Ur en annan vinkel, är risken att det hade blivit mer av min bild av hur det fungerar än de ansatta socionomernas bild av det djurunderstödda sociala arbetet.

Mitt val av metod har fallit på kvalitativ metod i form av semistrukturerade intervjuer, främst eftersom jag var ute efter att undersöka individers erfarenheter och upplevelser. Den metod som jag alltså såg som lämpligast med målet i sikte, det vill säga att undersöka socionomers upplevelser, tankar idéer och känslor kring det djurunderstödda arbetet, var att genomföra intervjuer.

3.2 Intervjuer

"Intervjuer används som ett medel för att förstå hur människor uppfattar sin sociala värld och hur de handlar i den" (May 2001). Intervjuer bidrar bland annat till insyn i människors upplevelser, erfarenheter, känslor och attityder. Den semistrukturerade intervjun, som jag har valt att använda mig av, är en av fyra större kategorier av intervjutekniker och är en blandning av den fokuserade och den strukturerade intervjumetoden, där frågorna bestäms i förväg. Genom semistrukturerade intervjuer behåller intervjuaren möjligheten att ställa

följdfrågor och be intervjupersonen att utveckla sina svar (May 2001). Asperts (2011) skriver att semistrukturerade intervjuer bygger på att intervjuaren läser upp frågor som respondenten svarar på och dessa frågor kan ha öppna eller slutna svarsalternativ. Ej att förglömma är enligt Asperts (2011) att det finns en maktobalans mellan intervjuare och respondent. Denna obalans ska i största möjliga mån balanseras upp. Intervjuarens uppgift är att skapa en stämning som gör det lättare för intervjupersonen att dela med sig av sina uppgifter och erfarenheter. May (2001) hävdar att balansen kan upprätthållas genom att forskaren är ödmjuk och reflekterar kring vilken roll denne intar under intervjun. Asperts (2011) skriver om bias inom den kvalitativa forskningen och med bias menas att intervjuaren genom sin närvaro och genom sina handlingar influerar de svar som ges. Författaren menar att detta emellertid är svårundvikligt, eller att det åtminstone är mer eller mindre omöjligt att helt och hållet utesluta bias. Desto viktigare är det för intervjuaren att fokusera på att försöka förstå sin intervjuperson, vara uppmärksam, tillmötesgående och försöka känna sig bekväm och avslappnad under intervjun. Asperts påpekar att det som forskare inte alltid går att anpassa sig till varje individ och sammanhang och att det är nödvändigt att acceptera och förstå att alla intervjuer kanske inte blir lika bra. ”Det enda forskaren kan göra, för att sammanfatta, är att vara sig själv, vara förberedd och göra så gott hon kan” (Asperts 2011:145). Detta är vad jag har försökt göra och har haft i åtanke under de genomförda intervjuerna.

3.3 Urval av respondenter

Jag började mitt urval av respondenter med en informationssökning via Google, för att få en uppfattning om hur många behandlingshem det fanns i Sverige som arbetade djurunderstött och på vilka andra arbetsplatser socionomer arbetade djurunderstött. Jag fick en bild av att det fanns många behandlingshem som hade djur, men att djuren inte alltid var integrerade i själva behandlingen/ utredningen. Flera hemsidor inte tydligt gick ut med vilken utbildning och kompetens som fanns hos de anställda, fick jag många gånger svaret att de hade behandlingspedagoger, terapeuter, psykologer och sjuksköterskor anställda, men inga socionomer. Jag har varit i kontakt med totalt sju olika behandlingshem och utöver dessa behandlingshem har jag varit i kontakt med sex socionomer som arbetar djurunderstött i andra typer av verksamheter varvid jag bett om att få genomföra intervjuer.

Att finna dessa socionomer har varit en svår uppgift. De är få och som jag upplever det många gånger engagerade i flera projekt på en och samma gång. Med andra ord – upptagna individer. Ett annat vanligt förekommande svar jag har fått vid förfrågan om intervju, har varit att verksamheten tillfälligt ligger nere eller att det inte längre finns djur på behandlingshemmen. Dåligt uppdaterade hemsidor har bidragit till att urvalsprocessen har visat sig vara mer tidskrävande än vad jag från början hade förväntat mig.

Eftersom jag hade för avsikt att undersöka just socionomers erfarenheter av att använda djur som verktyg i sitt arbete samt deras syn på integration av djurunderstött socialt arbete på socionomers arbetsplatser, hade jag ett krav på socionomexamen bland mina respondenter. Flera behandlingshem som jag kontaktade hade inga socionomer anställda och blev således inte aktuella för studien trots att djurunderstött arbete bedrevs inom verksamheterna. En anledning till att jag valde att göra denna typ av avgränsning, är att jag upplevde att det fanns mer skrivet om djur i socialt arbete utifrån andra perspektiv. I min

litteratursökning fann jag forskning på området utifrån till exempel undersköterskors-, sköterskors-, psykologers- och behandlingspedagogers perspektiv. Jag fann att forskning om just socionomer som arbetade djurunderstött inte förekom lika frekvent och kände inspiration till att försöka bidra med något.

Mitt urval består slutligen av totalt fyra respondenter. Tre som arbetar med hästar inom olika privata verksamheter och en som arbetar med terapihundar i egen verksamhet. Urvalet inkluderar alltså enbart socionomer anställda inom privata verksamheter, men respondenten med egen verksamhet anlitas på uppdrag av både privata och kommunala verksamheter. Ett motiv till att jag inte har fått tag i kommunalt anställda socionomer som arbetar djurunderstött, är att jag har fått den uppfattningen att det inte är lika vanligt som inom privata verksamheter. Det är lättare att integrera djur i privata verksamheter, eftersom kommunala allergirelaterade policys och föreskrifter har visat sig vara svåra att kringgå.

3.4 Genomförande

Som ovan nämnt, har det varit en lång process att finna respondenter för denna studie, vilket har bidragit till att jag geografiskt sett har haft ett större upptagningsområde än vad jag från början hade tänkt mig. Jag började med att skicka ut informationsbrev (se bilaga 1) och insåg efter ett tag att jag borde ha börjat med att ringa, eftersom det sedan visade sig att många inte blev aktuella på grund av att socionomexamen saknades hos de anställda. Mycket tid gick alltså åt i denna process, men även om jag hade kunnat få fler respondenter om jag hade gjort annorlunda, är jag av den åsikten att jag har lärt mig mycket på vägen även beträffande tillvägagångssätt vid urval och kontaktande av respondenter. Precis som Risley-Curtiss, Rogge och Kawam (2013) skriver, verkar det finnas samband mellan olika socialarbetare som använder djur som verktyg i det sociala arbetet. Relationer till kolleger på området blir värdefulla. Detta kan vara en förklaring till att jag delvis använt mig av snöbollsselektion. Aspers (2011) hävdar att snöbollsselektion kan vara användbar i synnerhet när en grupp är svår att upptäcka, vilket jag anser har varit fallet. Denna typ av urval kan likaså vara en fördel när forskaren är ny på området. En fara med snöbollsselektion är att forskaren snöar in sig på ett nätverk trots att intresset egentligen finns i att undersöka fler än ett nätverk. Detta fenomen har inte utgjort något problem för denna studies del.

En av intervjuerna genomfördes i respondentens hem, två på respondenternas respektive arbetsplatser och en över telefon. Samtliga intervjuer har spelats in med hjälp av diktafon. Respondenterna har innan intervjun påbörjats fått samtycka till intervju genom att skriva under ett samtyckesbrev som bland annat tar upp viktiga forskningsetiska aspekter (se bilaga 2). Jag har medvetet försökt undvika att berätta om mitt eget djurintresse alltför detaljerat före intervjuerna, då jag har tänkt att det kan finnas en risk att det färgar respondenternas svar beträffande hur noga de berättar om sitt arbete tillsammans med djuren. Om två personer delar ett intresse är det av egen erfarenhet lätt att hoppa över vissa, för insatta kanske "självklara saker", som för en utomstående kan vara obegripliga och göra att det som återges saknar en mening. Intervjuerna har sedan transkriberats, varvid hummande, ifyllnadsläten och pauser som jag bedömt vara utan större betydelse har utelämnats.

3.5 Tillvägagångssätt vid analys

Jag har analyserat mitt insamlade material genom att använda mig av anknytningsteori, KASAM och tidigare forskning. Jag har genom noggrann läsning av intervjuutskriften kunnat identifiera återkommande nyckelord som jag sedan har utvecklat till teman. Dessa teman utgör rubriker under kapitlet resultat och analys.

3.6 Etiska överväganden

Eftersom jag valde att genomföra intervjuer, var det viktigt för mig att informera mina respondenter om undersökningens syfte och hur materialet jag samlar in kommer att användas. Viktigt för mig har även varit att mina informanter känner sig trygga i att lämna ut information till mig.

De forskningsetiska principerna av Vetenskapsrådet (2002) är fyra principer för hur samhällsvetenskaplig forskning genomförs på ett etiskt korrekt sätt. Den första principen är *informationskravet*, som betyder att forskaren har i uppgift att klargöra vilka uppgifter deltagarna har. Denna information ska vara deltagarna tillhanda innan respektive intervju påbörjas. Den andra principen är *samtyckeskravet* och innefattar att forskaren ska ha deltagarens samtycke. Vidare ska deltagarna själva avgöra om, när och i vilken utsträckning de ska delta. Informanterna har likaså rättigheten att avbryta sin medverkan utan att det påverkar dem negativt. Beroendeförhållanden deltagare och forskare emellan, ska så långt det är möjligt undvikas. Den tredje principen kallas för *konfidentialitetskravet* och här gäller att alla deltagares personuppgifter ska hanteras varsamt och förvaras oåtkomligt för utomstående. Obehöriga ska inte kunna identifiera vem som deltagit i forskningsprojektet. Personal i projektet som kommer i kontakt med etiskt känsliga uppgifter (uppgifter som gör dem identifierbara) om deltagare ska skriva på tystnadsplikt kring detta. *Nyttjandekravet* är den fjärde principen som visar på att information om deltagande individer ej får användas i annat syfte än forskningens. De personuppgifter som samlas in om den enskilde får ej användas vid beslut som direkt påverkar denne, exempelvis vid beslut om tvångsvård (Vetenskapsrådet 2002).

Redan i informationsbrevet som jag skickade ut till mina potentiella respondenter fanns att läsa om hur deras uppgifter skulle komma att brukas och skyddas samt att samtycke till intervju inhämtas vid intervjutillfället. Ur informationsbrevet framgår studiens syfte, uppgifter om mig och var jag studerar, vilket jag tycker är viktigt för att ge informanterna en chans att få ett sammanhang (se bilaga 1). Vid inbokad intervju har jag haft med mig ett samtyckesbrev som jag har låtit respondenterna skriva under. Jag har även försäkrat mig om tillåtelse att spela in intervjuerna med diktafon. Samtyckesbrevet innehåller samma forskningsetiska principer som informationsbrevet, men är i övrigt något mer kortfattat (se bilaga 2).

3.7 Validitet och reliabilitet

För att kvalitetssäkra sin undersökning är validitet och reliabilitet viktiga begrepp att ha i åtanke. Validitet innebär att en undersökning mäter vad den är avsedd att mäta och reliabilitet handlar i stor utsträckning om forskningsresultatens tillförlitlighet och om möjligheten för andra forskare vid andra tidpunkter att uppnå resultaten (Kvale & Brinkmann 2009). Som jag tolkar författarna ska

studiens resultat spegla syfte och frågeställningar och intervjufrågor. Dessutom bör teorier integreras på ett substantiellt sätt. Jag är av den åsikten att det kan finnas svårigheter att uppnå resultatet igen, då jag som intervjuare förmodligen oavsiktligt påverkar respondenterna med min intervjustil. Kvale och Brinkmann (2009) framhäver att ett stort fokus på reliabiliteten i en intervjustudie kan leda till brister i kreativitet och variation. Med andra ord bör jag som forskare inte bli fixerad eller låst av begreppet.

Studiens respondenter har fått erbjudande om att ta del av den färdiga studien, vilket också kan ses som en form av kvalitetssäkring.

3.8 Presentation av respondenter

Samtliga respondenters namn är fingerade.

Tinna

Tinna är utbildad socionom och är sedan fyra år tillbaka anställd på ett privatägt behandlingshem för flickor mellan 15 till 24 år, där det finns hästar som tillgång i verksamheten. Hästarna används inte i själva behandlingen, men flickorna kan ha praktik i stallet, ha egen häst med sig eller rida på sin fritid under vistelsen på behandlingshemmet. Tinna arbetar ute i stallet på heltid, där hennes uppgift är att sköta stallet, ta hand om hästarna och flickorna som vistas i stallet under dagarna.

Maria

Maria är utbildad socionom och har över 20 års erfarenhet av att arbeta med barn, ungdomar och familjer inom socialtjänsten på både insatssidan och myndighetssidan, men har även arbetat inom andra områden inom socialt arbete. Några av dessa är missbruksvård, psykiatri, äldreomsorg och barn med funktionsnedsättningar. Numera driver Maria egen verksamhet med terapihundar och anlitas för terapihundsuppdrag av privata och kommunala verksamheter. Målgruppen hon arbetar med är barn och ungdomar mellan 12 och 21 år samt människor inom äldreomsorgen.

Petra

Petra är utbildad socionom och arbetade under 12 år på behandlingshem som tog emot familjer. På behandlingshemmet fanns hästar som hobbyverksamhet för familjerna. Sedan åtta år tillbaka är Petra anställd som kurator i en privat verksamhet som bedriver folkhögskola, rehabilitering och vårdcentral. I denna verksamhet har Petra själv startat ett projekt där funktionshindrade kan rida under läsåret och vara med på ridläger om somrarna.

Sara

Sara är utbildad socionom och är sedan fyra år tillbaka anställd som miljöterapeutisk behandlare på ett privatägt behandlingshem som tar emot familjer. På behandlingshemmet finns hästar och Sara har huvudansvaret för dessa tillsammans med två andra anställda.

4. RESULTAT OCH ANALYS

I detta kapitel presenterar och analyserar jag mitt empiriska material med hjälp av tidigare forskning, anknytningsteori och KASAM.

4.1 Socionomens roll i det djurunderstödda arbetet

Bland studiens socionomer är det vanligare att ha kolleger *utan* socionomutbildning än kolleger *med* socionomexamen. Studiens socionomer har en generell uppfattning om att de har fått en bättre helhetssyn genom sin socionomutbildning som kolleger med annan utbildning inte har på samma sätt. Socionomerna anser att socionomprogrammet är en bred utbildning och att de som socionomer har en förståelse för att det kan finnas många aspekter som påverkar klienten. Maria arbetar delvis i team när hon är ute med sina terapihundar. Teamet består utöver henne själv och hundarna av arbetsterapeuter, undersköterskor, habiliteringsassistenter, personliga assistenter och fysioterapeuter. Maria föredrar att arbeta i team och menar att de lär av varandra:

”Vi jobbar tvärprofessionellt och där känner jag att jag har väldigt stor nytta av att jag är socionom. Jag förstår deras verklighet, barnens verklighet, att man har nytta av det. Man har nytta av att ha erfarenhet från socialt arbete, definitivt! [...] jag tänker nog väldigt mycket på övergripande på helheten, vad som påverkar. Det är inte bara en del, medan är man undersköterska kanske man har mer omsorgstänkandet och tänker mer på vårddelen och det är jättebra att få de delarna också. Arbetsterapeuterna kan tänka mer på liksom det här med hur rullstolarna kanske sitter och kan man använda olika hjälpmedel och så där. Man tillför olika saker, helt klart.” (Maria).

Även de som arbetar på behandlingshem har erfarenhet av att arbeta i team tillsammans med kolleger med annan utbildning. Petra beskriver sin syn på socionomens roll på behandlingshemmet:

”Om man tänker sig mot de som har Marte Meo-utbildning², så har jag nog ett synsätt där man ser olika, där man har med sig olika teorier, olika synsätt på ett annat sett. Man har ett större spektra på vad det finns för olika typer av teorier, vad man kan använda sig av i olika situationer. När man bara utbildar sig till, ja.. inte bara, men om man bara är Marte Meo-terapeut liksom, så har man det synsättet bara och använder det rakt av, men det finns mycket annat och man kan använda sig av och mixtra de här olika synsätten så tror jag att man kommer mycket längre. Varje människa är unik ju, så man kan använda sig av olika infallsvinklar och så. Det tror jag att vi kunde, jag och mina kolleger som är socionomer, kunde göra på ett annat sätt., att vi har större grund liksom.” (Petra).

Tinna belyser nedan hur hennes syn på det sociala arbetet förmodligen skiljer sig från andra socionomers, genom att ha erfarenhet av djurunderstött socialt arbete:

---

² Inom Marte Meo-metoden studerar man det naturliga samspelet mellan förälder och barn och hur det blir en del av barnets sociala- och intellektuella utveckling (Svenska Marte Meo-föreningen 2014).

”Det tror jag att jag kommer att ha med mig oavsett om jag kommer att jobba kvar här eller jag kommer att söka nya jobb... [...] ...det är någonting jag alltid kommer att förespråka och försöka ta med mig. Har barnet intresse med ett djur eller ett hästintresse ska man försöka främja det och få dem att behålla det. Det är viktigt att man stöttar barnen i det till exempel om man jobbar som socialsekreterare och har en flicka som ska placeras, LVU-placeras till exempel och hon har en häst. Då hade jag velat driva att det är klart att du ska ha med dig hästen. [...]Det tror jag är någonting som kommer att följa med mig hela livet, att jobba för djur med barn och ungdomar på något sätt. (Tinna).

Sara är ansvarig för hästarna på behandlingshemmet och har fått en roll som koordinator gällande utdelning av arbetsuppgifter kring hästarna i personalgruppen. All personal är inte hästkunnig och vissa vill gärna slippa de enkla hästrelaterade arbetsuppgifterna som kan vara att fodra med hö. Silfverberg och Tillberg (2011) skriver att många verksamheter som bedriver HUT är beroende av de anställdas egen hästkunskap och erfarenhet. Sara beskriver att det endast finns tre anställda med gedigen hästkunskap och att det hade varit bra om de vore fler som kunde dela på det stora ansvaret. Sara upplever att hon med sitt hästintresse har en möjlighet att komma föräldrarna närmare som hennes kolleger utan hästintresse går miste om:

”Ibland kan jag känna också att jag är en person som socionom liksom i min yrkesroll, men när jag är i stallet så blir jag ju rätt så mycket min privata person också och där kan ju jag visa upp en annan sida av mig inför de här föräldrarna som jag jobbar med dagligen. Och det.. jag har känt det att det har stärkt relationen till många av de här föräldrarna. Då känns det som om de lär känna mig mer än bara som en yrkesperson, liksom.” (Sara).

Samtidigt känner Sara att det är svårt att räkna till för både hästarna och klienterna ibland:

”...för att man är inte anställd som socionom med.. liksom för hästarnas skull. På något sätt blir det ju liksom att hästarna, de kommer ju inte i första hand, utan i första hand är ju jag behandlare liksom, med mina familjer och Marte Meo-terapeut och sedan blir ju hästarna som en andra grej och skulle det vara så att det inte funkar kan man ju inte ha hästarna.” (Sara).

Även Maria är inne på att hon numera möter människorna på ett annat sätt tillsammans med djuren och att det har en annan effekt än vad hennes arbete utan djur hade inom socialtjänsten:

”...för mig är det ju att jag förenar ju två stora intressen för mig: att jobba med människor med hjälp av djur, för det är ju... nu möter jag ju människor på ett annat vis än vad jag gjorde utan djur så att säga. Det har ju fördelar. [...] ...och skillnaden mot det jobb jag hade innan, som också var jätteroligt, spännande och utmanande när jag jobbade inom socialtjänsten, så är det väl det att det här ger snabbare, eller man får belöning mer direkt om man säger så, liksom man kan se att det man gör ger effekt snabbare. Det man gjorde inom socialtjänsten gav också effekt, men man kanske fick se det på månader eller år, men här kan man se det direkt i stunden att man gör en skillnad. Det är faktiskt en stor skillnad.” (Maria).

Dew (2000) hävdar att hennes hund, Moses har en bra funktion som isbrytare och gör att det terapeutiska samtalet med klienten fortare kommer igång. Marias citat ovan visar också på att hunden påskyndar processer i behandlingen av klienter, som dessutom ger henne själv en snabbare positiv feedback på arbetet. Detta kan förmodligen även kopplas till en förstärkt känsla av sammanhang hos Maria, genom ökad hanterbarhet och meningsfullhet.

4.2 Socionomernas positiva och negativa erfarenheter av det djurunderstödda sociala arbetet

Socionomerna kunde beskriva många fördelar med att arbeta djurunderstött. Flera av dem berättade om att aktivitet i häststallet och att sköta om hästarna i vardagen är ett fysiskt arbete som gynnar både klienterna och dem själva. Norling (2002) hävdar i sin forskningsöversikt att det finns en koppling mellan människa, djur och motion, men också mellan människa, djur och aktiv naturkontakt.

”...man är ute! Och man jobbar fysiskt med kroppen, alltså det är alltid en fördel också tycker jag och det är en helhet liksom. Det är inte bara att man går till en ridskola och hoppar upp och rider, utan man får vara med i alla delarna i att ha en häst.” (Sara).

”Så att jag tycker att det finns egentligen bara fördelar och framförallt med hästar eftersom det är ju lite fysiskt arbete när man håller på att mocka skit, bära höpåsar och vatten. Ja, de blir lite trötta av det och det tycker jag är lite roligt att se (skrattar) faktiskt! [...] För ofta är det ju så att de, de har sömnproblem många av dem. De har svårt att sova, går på mediciner och sover inte ändå, men det vet man ju själv att är man aktiv om dagarna och har grejer att göra och är lite fysisk med kroppen, så blir man trött om kvällen och då sover man bättre också.” (Tinna).

Alla respondenter uttrycker en glädje i arbetet med djur och klienter. Jag har valt ut citat som jag upplever visar på denna glädje. Petras målgrupp är i detta fall ungdomar med neurologiska sjukdomar som har gått ut gymnasiet hemma och sedan går på folkhögskola i verksamheten där Petra arbetar. Petra har startat ett projekt där de åker iväg och rider med ungdomarna en gång i veckan på en ridskola:

”...vi åker till ridskolan som har fått pengar från allmänna arvsfonden för att handikappanpassa hela utrustningen. Hela.. stället där så där är ramper och där är hissar och sådant och de har jättebra hästar. Där åker vi upp med bussen och så är det 5-6 elever där som får rida. Det är jättehäftigt! Jag trodde från början att jag skulle tycka det var lite... för jag blev inkallad på ett ridläger först och hade hand om det, men det var hur bra som helst. Det var en riktig upplevelse, nästan det roligaste jag har gjort med hästar ska jag säga!” (Petra).

Sara menar att det ibland är idealiskt att vara ute tillsammans med hästar och klienter och att stämningen ofta är god efter en aktivitet tillsammans med hästarna:

”De gånger som det har varit idealiskt, när man verkligen njuter av det, det kan vara, alltså jag har ju många såna gånger i mig när man har haft en mamma och ett barn som sitter och kör den ena shettisen, en vuxen som rider på den stora hästen och sen så går jag och leder den andra shettisen med den

vuxnes barn. Att man har två familjer kanske och man kan koma ut i skogen med alla tre hästarna samtidigt. Det är liksom jättemysigt och alla blir helt uppfyllda av det och berättar det vidare – 'Guud, vi hade det så jättemysigt med hästarna idag!', och så barnen blir jättemalliga...' (Sara).

Från sin tid som behandlare på ett behandlingshem med hästar berättar Petra följande om vad hästarna kan göra för familjerna:

"...dels är det ju att det blir någonting som många har drömt om, om man tänker på föräldrarna har något missbruk, så oftast är det ju nån, nån psykisk sjukdom eller svaghet bakom. De har missat sina tonår! De har missat det lekfulla med livet och det de har drömt om. Då kan man liksom återskapa lite. Speciellt för barnen också, att de får någonting som de har drömt om som föräldrarna inte har haft råd med. Att ha det i sin vardag är ju massor med fördelar..." (Petra).

Att ägna sig åt hästar är inte helt gratis och att kunna erbjuda klienten ridning och umgänge med en häst är som Petra i citatet ovan beskriver det något speciellt. Kupper-Heilmann (2012) skriver om en 16-årig flicka med borderline personlighetsstörning som kommer till en gård för att ha sin första session med HUT. Flickan berättar att hon har suttit på en häst en gång när hon var på semester och har sedan dess längtat efter att få rida igen. Nu är det äntligen dags.

En fördel som Maria berättar om är att hon och hennes terapihundar kommer utifrån. De anlitas av olika verksamheter och hon beskriver att klienterna oftast har en positiv bild av både henne och hundarna och kan lägga konflikter och problem med personalgruppen bakom sig när de dyker upp för att arbeta tillsammans. Här vill jag dra en parallell till det Kupper-Heilmann (2012) skriver om triangulering mellan hästen, klienten och terapeuten i den hästunderstödda terapin. Författaren menar att klienten har ett samspel med terapeuten och med djuret medan terapeuten har ett samspel med klienten och djuret. Klienten, som i både Kupper-Heilmanns exempel och i Marias fall är ett barn, lär sig genom samspelet att acceptera att mamma och pappa har en relation till varandra. Jag tänker här att terapeuten har en relation och ett samspel med personalgruppen och att klienten accepterar, genom förståelse för hur samspelet fungerar de olika parterna emellan.

Beträffande negativa erfarenheter i samband med djurunderstött socialt arbete finns de också bland respondenterna. Maria börjar med att berätta om djurallergier när jag ställer frågan om nackdelar:

"Ja... det finns nackdelar. Det ena kan förstås vara det som många tänker på, allergier. Många gånger när det gäller allergier går det oftast att lösa. Kanske genom att man använder en specifik lokal, där man bara låter.. bara där får hunden vistas, kan vara en variant. Man kan vara utomhus. Det blir lite jobbigt i Sverige då, när det är kallt en stor del av året. Men.. begränsningar lokalmässigt är någonting som man ändå kan göra. Jag vet att det finns på något håll i Sverige, där man till och med har hyrt in en friggebod och där träffar man hunden, så jag tror egentligen att här gäller det att vara flexibel i sitt tänkande. Det mesta går att lösa när det gäller de bitarna." (Maria).

Strang (2007b) hävdar liksom Maria ovan, att allergier kan undvikas om verksamheterna lär sig att se till fördelarna som djuren för med sig för alla inblandade.

”Det har varit lite sådär, men det ska vara någon som bryter igenom murarna liksom och gör det, för det är det här allergitänket och det där som stoppar. Jag tror att det nog är fler som dör av tristess och tappad livsglädje än av allergier, faktiskt.” (Petra).

Petra menar att sådant måste lösas på högsta nivå, att det är där uppe det går att förändra. Kan man förändra tänket kring allergier och presentera forskning för cheferna, kan man förmodligen börja använda sig mer av djur i det sociala arbetet i framtiden:

”De starka cheferna får gå på kurs eller åka iväg på någon utbildning där de förstår liksom att få in lite annat tänk kring allergier och människans psykiska mående. Att det inte blir att det ena tar över i tankesättet där, för det gör det ju.” (Petra).

I Risley-Curtiss (2010) amerikanska studie framkommer att klienters allergier ligger på en andra plats på en topp fem-lista över de vanligaste orsakerna till varför socialarbetare *inte* inkluderar djur i det sociala arbetet. Sammanfattningsvis har studiens socionomer en uppfattning om att djurallergidebatten är överdriven och att det går att kringgå allergier om kunskap och intresse finns.

Säkerhet i hanteringen och umgänget med djuren är en central del i socionomernas berättelser. Både människor och djur mår bra av att säkerheten prioriteras. Situationer där det är viktigt att tänka på säkerhet kan enligt Maria vara vid passerandet av dörrar tillsammans med rullstol och hund. Hunden kan lätt klämma sig i dörren och komma till skada. Petra berättar att man som personal alltid har ansvaret över hästarna även om föräldrarna hjälper till emellanåt. Det är speciellt att lasta en häst i en hästtransport. Det är många moment innan man kan köra iväg och mycket som kan gå fel. Farliga situationer kan uppstå vid okunskap i hanteringen av hästar poängterar både Petra och Sara. Risley-Curtiss (2010) framhäver att av de få socialarbetare som arbetar djurunderstött, saknar de flesta utbildning och erfarenhet på området. Petra berättar om hur hästarna ibland för illa på grund av personalens okunskap och brist på hästerfarenhet. Sara är som ovan nämnt en av tre anställda som har ett större ansvar över hästarna där hon arbetar. Majoriteten av de andra anställda har varken kunskap eller intresse av att använda sig av hästarna, men måste ändå hjälpa till med utfodring och mindre uppgifter som rör stallet och hästarna, då Sara och hennes två hästintresserade kolleger inte alltid kan vara på plats. Detta innebär en säkerhetsrisk och en risk att hästarna inte alltid sköts på ett sätt som gynnar deras välmående. Silfverberg och Tillberg (2011) hävdar att en specialisering av hästunderstödda terapiverksamheter skulle göra det möjligt att ställa krav på utbildning på området, samtidigt som specialisering bidrar till kvalitetssäkring. På Saras arbetsplats är hästarna inte integrerade i behandlingen och att anställa personal enbart med erfarenhet av hästar bara för att sköta stallet och hästarna hade enligt Sara inte fungerat, eftersom de då saknar utbildning i bemötandet av den typen av familjer som vistas på behandlingshemmet. Situationen är komplex och Sara är inte säker på att hästarna skulle finnas kvar om hon skulle sluta arbeta där. Detta visar på hur mycket ansvar som ligger på Sara. Säkerhetsaspekten behöver inte bara vara negativ, utan kan även vändas till fördelar och bli konkret arbetsmaterial i en familj beskriver Sara:

”Jag har hamnat i sådana situationer också där liksom, där det kommer en pappa och slänger upp sitt barn på hästen och sen börjar han springa med hästen utan att barnet ens vill. Alltså han inte ens kollar av liksom. Då är det ju barnet som blir jätteledset eller sådär och... så att det handlar ju... då blir det ju ur just säkerhetstänk, så blir det ju mer utifrån föräldra- och barnrelationen man får jobba på ju. Så att jag tycker ju att såna saker är bra när de kommer fram, för det blir verkligen så konkret material, att hallå, nu tittade inte du på ditt barn Vad gör hon? Vad visar hon nu? Att de är så inne i sig själva att de inte tänker på att det är första gången ditt barn rider nu. Hon vill inte springa direkt. Man måste verkligen vara med hela tiden och kolla vad som händer, liksom.” (Sara).

Det Sara ber föräldern om i citatet ovan är egentligen att mentalisera kring sitt barn. Enligt Knutagård et al. (2012) innebär mentalisering att kunna sätta sig in i en annan persons situation, göra adekvata iakttagelser och tolkningar av andras handlingar och intentioner samt att beskriva både sina egna och andras känslor. Sara ber föräldern stanna upp och fundera på vad som egentligen pågår. Hur blir detta för barnet? (sätta sig in i barnets situation) Hur reagerar barnet? (iaktta och tolka barnets reaktioner). Hur tror jag att barnet känner och hur känner jag själv? (beskriva egna och andras känslor). Wallroth (2010) skriver att vi när vår mentaliseringsförmåga sviktar bland annat kan hamna i psykisk ekvivalens, som innebär att vi förutsätter att andra människor känner och tänker precis som vi själva. Vi påverkas i så pass stor utsträckning av våra egna tankar och känslor att vi missförstår och felaktigt tolkar människor i vår omgivning. Föräldern i Saras citat skulle jag vilja säga är ett tydligt exempel på någon som hamnat i psykisk ekvivalens, men som med Saras stöd kan stanna upp och få hjälp att återfå sin mentaliseringsförmåga. Vidare berättar Sara att det är viktigt att föräldern lär sig att ta ansvar för sitt barn. Det är inte meningen att hon ska hjälpa barnet bara för att hon är personal, utan de ska göra det tillsammans.

Petra berättar att hon hade övergripande ansvarsroll när hon var iväg med de funktionshindrade klienterna och red på ridskolan. Hon planerade och höll i ridlektionerna, organiserade upp och var den som tänkte på samt ansvarade för stora delar av säkerheten. Som jag tolkar socionomerna finns det mycket som skulle kunna leda till nackdelar i arbetet med djuren, men fokus ligger på det förebyggande arbetet runtomkring och att aktivt närvara i sitt arbete för att förekomma farliga situationer. Zoonoser undviks exempelvis genom att alla som träffar hundarna får tvätta händerna, berättar Maria. DiSalvo et al. (2006) menar precis som Maria att nyckeln till en zoonosfri omgivning är handtvätt och desinfektion. Sara påpekar att inte alla familjer är lämpliga att ha ute i stallet, eftersom de kanske innehåller för många barn som inte riktigt klarar av att lyssna. För att säkerheten inte ska utmanas undviks hästar i arbetet med just sådana familjer om tillgången till extra personal inte är möjlig. Även Saras citat ovan visar på hur en situation skulle kunnat bli farlig om hon inte hade varit närvarande och sett riskerna i pappans agerande. Återigen, ett tecken på förebyggande arbete. Andra nackdelar i det djurunderstödda sociala arbetet berättar Petra och Sara är att hästarna inte alltid kan bära alltför överviktiga vuxna. Viktgränser har införts för hästarnas hälsas skull och det är inte alltid detta tas emot väl av klienterna.

4.3 Motivationshögare, delaktighet och KASAM

”...men jag tror att vi ändå tänker mycket på KASAM, att det är en teori som ändå är någonting som vi pratar mycket om. Just det här att man ska förstå sammanhanget, att man ska vara en del i sammanhanget, och att man är en integrerad del av det.” (Maria)

KASAM är uppbyggt på tre centrala delar. Dessa är begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Gassne 2008). Socionomerna berättar om hur djuren fungerar som motivationshögare till att genomföra eller delta vid diverse aktiviteter:

”Oftast så behöver de här föräldrarna komma in i en hälsosammare livsstil än vad de har levt i innan och då kan det vara en motivation liksom - ja, men vi går ut och går en kvällsrunda. Vi kan ta med oss en av hästarna så blir det lite roligare än att bara gå ut och röra på sig.” (Sara).

”Men.. när de är aktiva och igång och sysselsätta och får ansvar och känner att de växer lite själva så blir det oftast lättare med behandlingsbiten också, för då blir de lite mer motiverade och det är lite lättare för dem att komma igång. Plus att det här med att ha någonting att gå upp till på morgonen är någonting som motiverar dem och ofta när de är kanske lite ledsna och har ångest eller mår dåligt på något sätt, så väljer de ofta också själva kanske att kanske gå ut i stallet.” (Tinna).

Bona & Courtnege (2014) stödjer resonemanget att djur kan fungera just som en motivation för människor. Författarna menar att detta speciellt gäller individer som lider av depression och för individer som har erfarenheter av trasiga eller destruktiva relationer till andra människor.

Maria berättar nedan om att hennes klienter gör saker tillsammans med hunden som de annars kanske inte hade gjort. Ibland visar de på vissa motoriska färdigheter som de med stor sannolikhet annars inte hade fått fram. Detta beskriver även Nord (2010) i sin rapport om vårdhund i demensvården.

”Det är liksom huvudmålet, allt man gör, det är ju för att det är kul, för då kommer så mycket gratis motivationen och att man vill göra saker som man i vanliga fall kanske inte alls skulle vilja göra och som man inte ens tänker på att man gör. Om man till exempel borstar hunden eller klappar hunden, så blir det ju en form av beröring, men också en form av motorisk övning, men man har inte tänkt på att man har gjort det liksom.” (Maria).

Flera av socionomerna berättar om klienter som under tiden de har bott på behandlingshemmet har fått ett djurintresse som de sedan tagit med sig och fortsatt med efter tiden på behandlingshemmet. Socionomerna uttrycker en glädje i att kunna vara med och öppna en ny värld för klienterna och ge dem ett meningsfullt fritidsintresse.

”Vi har många flickor som kommer från storstäder till exempel som aldrig har varit i närheten av djur och speciellt inte hästar. De upplever dem som: 'ååh, vilka stora djur och nej!', men sen efter ett tag så börjar de tycka att 'aah, men vad kul och de andra flickorna är i stallet och jag vill nog också prova.'” (Tinna)

När socionomerna berättar om det djurunderstödda arbetet med klienterna får jag den uppfattningen att djuren är en stor del av det som motiverar klienterna till att vilja förstå och vara med vid aktiviteter tillsammans med socionomerna (begriplighet). Detta leder till att klienterna lär sig att klara av att genomföra vissa delar av behandlingen och uppgifter de blir tilldelade (hanterbarhet) och så småningom upplever de att de kan se sig själva i sammanhanget och känner både lycka och stolthet över vad de klarat av (meningsfullhet). Detta medför på sikt att klienterna har möjlighet att förstärka sin känsla av sammanhang och skaffar sig nya resurser att möta motgångar med.

En uppfattning som flera av socionomerna delar, är att klienterna växer med ansvaret de får över djuret/djuren och som ovan nämnt blir stolta och glada över detta. Dels över att ha en uppgift, men också över att faktiskt ha utfört den. Sara beskriver detta på ett färgande sätt:

”Sen tycker jag att det är jättebra om det är någon förälder som jag märker är intresserad på riktigt och liksom bryr sig om hästarna för då kan man ge den personen lite extra ansvar och då blir de jättestolta för det.” (Sara).

Maria säger att hennes klienter är vana vid att få mycket vård och omhändertagande och att inte själva kunna bestämma över vissa saker, så som exempelvis vad det serveras för mat på äldreboendet. Det är sådant som andra människor tar för givet att själva kunna råda över. Maria menar att klienternas delaktighet i livet är ofrivilligt begränsad och att aktiviteter tillsammans med hundarna där de själva avgör om de vill delta eller ej, vilken aktivitet de ska utföra och när hunden ska starta övningen ökar deras delaktighet. Delaktigheten påverkar enligt Maria även klienternas självkänsla och självförtroende. Maria har talknappar som klienter utan tal kan använda sig av i mötet med hunden. Med en enkel knapptryckning kan de få hunden att starta aktiviteten, och detta menar Maria visar på förhöjd självkänsla och ett bättre självförtroende. Gassne (2008) skriver om KASAMs generella motståndsresurser som kan hjälpa människan när hon stöter på svårigheter i livet. Jagstyrka som jag förknippar med självförtroende och självkänsla är enligt författaren en av dessa motståndsresurser. Känslan att kunna ge vård åt någon annan upplever Maria som speciellt viktig för människor som själva är i behov av vård. Detta kan vara genom att ge hunden vatten, klappa hunden eller ge hunden en godisbit. Delaktighet påverkar enligt Gassne (2008) meningsfullheten i människans liv.

4.4 Anknytningsteori, samtalsöppnare och lugn

Studiens samtliga socionomer har delat med sig av sina erfarenheter av djurs lugnande effekt på människor. Bona och Courtnage (2014), Sable (2013) och Strang (2007a) skriver att människokroppen vid fysisk kontakt med djur frisätter hormonet oxytocin som drar ner på stresshormonerna i kroppen. Detta kan förklara nedanstående citat av Sara och Tinna:

”Jag har sett så många barn som är så energiska och har svårt att sitta still och det är full fart hela tiden, men just när de är med hästarna så är de lugna. De kan liksom hålla på och greja och pyssla och få ett helt annat lugn när de är med hästarna och jag tycker det är jättehärligt att se att det verkligen ger dem någonting.” (Sara).

”Många flickor som har asperger och autism har jag lagt märke till blir väldigt lugna när de är med djuren, mår väldigt bra av det och man får lite

struktur på vardagen och det blir oftast lättare att arbeta med de andra sakerna som de behöver hjälp med...” (Tinna).

Miller et al. (2009) kommer i sin studie fram till att umgänget med hund kan höja värdena av oxytocin i människokroppen. Bland forskarnas kvinnliga deltagare var det ett faktum.

Petra berättar om en CP-skadad pojke som var med och skulle rida för första gången och som hade en sin personliga assistent med sig:

” Hon hade väl introducerat honom för hästar från början, men när han kom upp på hästryggen så blev han helt lugn. Jag tänkte att han skrämmer livet av hästarna med spasmer och det här skrikiga, men han var helt tyst, helt lugn och slappnade av. Året efter hade hon fortsatt att rida med honom då och då satt han utan sadel, helt lugn och bara log och tyckte det var hur häftigt som helst. Helt i balans. Vi behövde knappt hålla honom. Helt lugn, helt avslappnad.” (Petra).

Kupper-Heilmann (2012) hävdar att ridning påverkar balansförmågan positivt. Hammer et al. (2005) har genom sin studie av ridning bland personer med varierande grad av MS förutom förbättrad balansförmåga även kunnat visa på smärtlindring och mindre spända muskler samt ökad förmåga att kunna utföra aktiviteter i det vardagliga livet. Petra har klienter med MS och menar att de är stela och styva, men när de börjar rida händer det något. De blir mycket bättre på kort tid och det visar sig att de plötsligt kan slappna av.

Utöver lugnet som beskrivs ovan har även kontaktskapande- och samtalsöppnande effekter i det djurunderstödda sociala arbetet utmärkt sig i socionomernas berättelser, där miljön och djuren verkar spela en central roll. Ordet samtalsöppnare har jag lånat av Strang (2007a) som använder sig av begreppet när han beskriver hur vi människor kommer i kontakt med andra människor genom hunden på exempelvis promenad. Djuret blir då en form av samtalsöppnare i mötet med andra människor. Kupper-Heilmann (2012) beskriver hästen Hollyday som en brygga mellan den 16-åriga flickan och henne själv, där hästens närvaro och beteende skapar samtalsteman som rör flickans problematik. Maria hade en idé om att böcker skrivna för barn som handlar om hunden och hundens liv med fördel skulle kunna läsas för barn och på så vis öppna upp för att barnet ska våga börja prata om sig själv och sin historia – ett kreativt sätt att bjuda in barn till samtal genom att gå en liten men kanske betydelsefull omväg. Kruger och Sepell (2010) hävdar att innan en terapeut och klient har etablerat ett band, kan ett djur underlätta beträffande stress hos klienten samt verka lugnande. Nedan följer tre citat som visar på hur djuren kan fungera som samtalsöppnare i socionomernas arbete med klienter:

”Att låt säga att de har varit i stallet en hel dag och sedan klockan sju på kvällen mår de dåligt och då brukar de själva säga att kan vi inte gå ut till hästarna och kvällsfodra dem tillsammans så kan vi sitta där ute och prata lite eller mysa lite med hästarna eller så och det är ju någonting som är jättepositivt upplever jag, för det släpper ofta ganska så naturligt om det är någonting de vill prata om. Att man är i en miljö där det inte blir så krystat och stelt där man sitter och pratar och tittar på varandra i varsin stol, utan man är i stallet bland hästarna och jag kan stå med en häst och pyssla och flickan kan stå med en annan häst och sedan så plötsligt så börjar hon prata och det blir

lite mer avslappnat och de känner att... jag de känner något slags lugn och harmoni där upplever jag det som i alla fall.” (Tinna).

”...så kunde man köra upp i skogen och ha picknick med sig och rida och prata. Helt avslappnat och på ett helt annat sätt än vad man gör när man ska försöka få igång ett samtal i en annan miljö liksom. Mm... Sen blir det en annan relation, för kan man hästar själv så är man inte behandlare längre, då är man på en annan nivå. Sen lurar man in det med behandlingen i det, så blir det jättebra.” (Petra).

”...vi jobbar mycket med miljöterapi, så tycker ju jag att hästarna kommer väl in där i och med att man kan få kontakt med föräldrarna på ett helt annat sätt när man går till stallet och mockar än om man liksom ska sätta sig och ha ett samtal och nu ska vi bygga en relation. Man kan inte göra det på ett naturligt sätt om man inte har liksom miljön som tillåter det på det sättet som det kan göra när man är i stallet eller när man tar med hästarna och går ut och går en runda. Det är så många delar i en behandling tycker jag som hästarna kan bidra till.” (Sara).

Vidare poängterar socionomerna vikten av att djuren som används i det djurunderstödda sociala arbetet är trygga, snälla och tåliga gällande stress. Andra viktiga egenskaper hos djuren är att de har lite, men inte för mycket integritet. De ska tycka om människor och barn och inte tycka illa om att ständigt träffa nya individer, men behöver kunna varna och säga ifrån så att de inte råkar illa ut när det blir för mycket för dem. Maria anser att det är viktigt att en terapihund i hennes arbete kan både koppla av och koppla på och på så vis passar till lugna som lite mer fartfyllda aktiviteter. Samtliga respondenter är måna om att djuren ska ha det bra och inte utsätts för obehag. Hästarna på behandlingshemmen blir en tillgång för klienterna att gå till och kan stå för något klienterna kanske inte är så vana vid, nämligen villkorlös kärlek. Dew (2000) hävdar att hunden i sig är en icke dömande individ och samtidigt den mest villkorlösa, omtänksamma och empatiska kollega hon har haft. Petra berättar nedan om sin syn på vad hästarna betydde för klienterna under sin tid som behandlare på behandlingshem:

”De får.. ja... vad ska jag säga, känna på närhet och lära sig respekt och ta ansvar. Det är många delar i det. Att vara nära någon som är villkorlös liksom. Kärlek om man säger så. Det är ju så mycket spänningar och så mycket problem i relationer annars, men det är det ju inte med djur. [...] De är ju naturliga, de är ju äkta. De är ju inte tillgjorda. Man kan lita på dem om man uppför sig och behandlar dem väl, så är de ju på plats liksom och sviker inte och talar inte illa eller... de är ju där! Behandlar man dem väl så får man mycket tillbaka. Det har ju inte de här människorna varit med om på det viset, va. Det är jätte, jätteviktigt. Sen kan man göra saker tillsammans med hästar som bygger på respekt och tilltro och sådant. Det är vad de saknar oftast, de här människorna.” (Petra).

Tinna berättar att flickorna utan tidigare hästvana på behandlingshemmet många gånger kan vara osäkra på hur de skulle gå till väga vid de olika momenten i hanteringen av hästen. Tinna menar att flickorna i regel inte är rädda för hästarna. De är oftare rädda för vad personalen ska tycka om de gör fel. Tinna berättar att hennes roll då är att stärka flickan i hennes färdigheter tillsammans med hästen och visa henne att hästen står kvar även om hon skulle göra fel och att ingenting kommer att hända flickan eftersom det är okej att göra ett misstag. Så småningom

kommer flickan in rutinerna i stallet och hästen blir vanligen en trygghet att gå till även när hon söker tröst när hon har ångest eller känner sig nedstämd. Att arbeta för klienters och djurs trygghet är väsentligt och något som framgår ur samtliga intervjuer. Broberg et al. (2006) skriver om 6 punkter som gör en relation till en anknytningsrelation. Den sjätte punkten är: ”att den som är anknuten söker trygghet, tröst och beskydd hos sin anknytningsperson” (Broberg et al. 2006:55). De övriga fem punkterna som kännetecknar en anknytningsrelation är följande: ”1. har varaktighet över tid, 2. riktas mot en specifik individ som inte är utbytbar, 3. har känslomässig relevans för individen, 4. kännetecknas av att personerna söker varandras närhet, 5. innebär att personerna upplever obehag vid ofrivillig separation från den andre” (Broberg et al 2006:55). Sara ger nedan exempel på en kvinna som inte var hästintresserad, men som fastnade för en av hästarna efter en vistelse under närmare sex månader på behandlingshemmet:

”Och även om någon kvinna som vi har haft och sådär också som har varit såhär lite hypokondriker och allergisk för allt och... ååh, man får inte komma in i lägenheten om man har vart i stallet såhär och sen efter typ ett halvår så blev hon jättetight med en av hästarna och det var inget som någon nånsin hade kunnat tro om den människan, att hon som var så nervös av sig skulle våga närma sig hästarna. Det var också sådär så att, ja men sådär helt oväntat som händer i behandlingen med att de faktiskt finns där och att hon gick förbi dem varje dag och sen tyckte hon att nån av de här hästarna gav henne nån blick, eller du vet gav henne något extra sådär som gjorde att hon fastnade för just den hästen och fick något ihop med den.” (Sara).

Citatet ovan visar på att kvinnan efter en tid av kontinuitet (punkt 1) fann en för henne speciell individ i en häst bland andra hästar (punkt 2 & 3) och fick den närhet bekräftad av hästen (punkt 4) som kanske var svår att lämna bakom sig efter avslutad behandling och flytt från behandlingshemmet (punkt 5).

4.5 Mer djurunderstött socionomarbete?

En del i att försöka få en förståelse i socionomernas resonemang kring var och hur integration av djurunderstött socialt arbete skulle kunna ske på socionomers arbetsplatser, är som jag ser det att ta reda på varför socionomerna själva sökte sig till djurunderstött socialt arbete och hur det gick till för dem när de började arbeta med djur tillsammans med klienter. Maria som tidigare arbetade som socialsekreterare delar med sig av sitt byte av karriäriktning:

”Mm... det var egentligen så att jag råkade ut för en olycka, vilket gjorde att jag kände att ha ett stillasittande arbete som var ganska statiskt och som var stressigt gjorde att jag kände att jag behövde göra något annat och jag funderade mycket hur jag skulle kunna göra och när jag insåg att det går faktiskt att utbilda sig inom det här så kände jag här kan jag liksom få nytta av flera saker som jag är bra på. Både liksom det sociala arbetet men även att arbeta med hund, så det var ju helt enkelt det. Jag behövde en annan arbetsituation.” (Maria).

Petra var från början osäker på att djurunderstött socialt arbete i trasiga familjer var en bra idé:

” Jag var lite tveksam till att jobba med hästar och de här familjerna för att jag har väl en lite annan syn på hur man ska hantera hästar och djur, men sedan visade det sig att det blev bättre än vad jag trodde. Det blev liksom ett

*naturligt sätt att komma familjen nära och barnen blev liksom mer naturliga, avslappnade och fungerade bra i stallet. Mycket bättre än vad jag trodde.
(Petra).*

Gemensamt för alla socionomerna är det egna djurintresset och ägandet av djur.

”Jag har ju alltid hållit på med hästar själv och har egen häst privat också. Sen så när jag började jobba på behandlingshemmet visste jag att det hade funnits hästar innan, men just för tillfället hade vi inga då. Då pratade jag lite med chefen om det och om det inte skulle kunna gå att ordna några hästar igen i och med att vi hade ett jättestort, fint stall och stora fina hagar och hade precis byggt ett nytt hus också där det fanns tillgång till en lösdrift. Då var han positiv till det också och la över liksom ansvaret på mig då, att jag skulle hålla i detta. [...] ...hästarna är en stor del i att jag vill vara på just den arbetsplatsen. För mig är det ju så. Det hade varit mycket, mycket tråkigare utan dem tycker jag. Och sen inte bara för mig, utan för familjerna och barnen också, tänker jag.” (Sara)

Socionomerna hade förslag på flera områden där djurunderstött socialt arbete skulle kunna implementeras och bli en del av verksamheten. Sara menar att det finns ett stort djurintresse bland de flesta klienterna på behandlingshemmet och att det borde gå att integrera djur i öppenvården. Tinna påpekar att fler behandlingshem borde kunna ha djur. De måste inte tvunget ha gård och stall, men åtminstone *något* djur, så som en katt. Tinna har förslag på att vissa fältsekreterare kunde ha hund. Hunden skulle kunna underlätta i kontaktskapandet med ungdomarna. Att djur visar sig vara bra samtalsöppnare har jag skrivit om ovan. Pohlheim (2008) hävdar att människor på promenad *med* djur oftare blir tilltalade av människor de möter jämfört med människor som promenerar *utan* djur.

”...fältarna är ju en jättebra grej, för de är ju rätt så fria och bedriver sitt arbete utomhus och är mycket ute och går och träffar ju ungdomarna ute på det sättet.” (Tinna).

När Maria hade arbetat länge inom socialtjänsten och hade försökt att introducera djur i verksamheten under en längre tid, kände hon att hon inte längre kunde vänta när det plötsligt skulle omorganiseras och det djurunderstödda sociala arbetets integrering lades på is. Maria menar att det fanns intresse från bland annat socialpsykiatrin innan projektet lades ner och säger följande om detta:

”...då tänkte de på många av dem som socialt isolerar sig i sina hem, att det hade varit perfekt för många av dem såg de ju hade ett intresse för djur och då hade man kanske kunnat genom djuren, alltså hunden kunna locka ut dem då. Där känner jag att som socionom har man också nytta av det, för då har man den kunskapen att möta människan också, fast man går en omväg, för att man få bygga upp relationen. Jag känner ändå att man bygger upp en relation snabbare om man har ett djur med sig. Socialpsykiatrin är ett område som jag tycker.” (Maria).

Maria har fler förslag och idéer kring integrerandet av djur i socialt arbete:

Jag skulle kunna tänka mig att som kontaktperson hade det varit idealt, eller som särskilt kvalificerade kontaktpersoner, om de hade haft hund med sig och jobbat då med kanske utåtagerande ungdomar eller självskadebeteenden och

*sådana saker. Där tror jag ju också att man skulle kunna jobba mycket med djur. Jag tror ju egentligen att det finns VÄLDIGT mycket möjligheter. [...]
Jag känner att det här är en outnyttjad resurs! (skrattar)” (Maria).*

Flera av respondenterna anser att skolverksamheter borde kunna använda sig av djur. King (2006) hävdar att skolkuratorer kan ha nytta av att arbeta djurunderstött och Petra berättar att hon tidigare arbetat som kurator på folkhögskola där det fanns djur och att man som kurator skulle kunna arbeta djurunderstött genom förslagsvis djurunderstödd gruppverksamhet. Många av ungdomarna där hon arbetade var oroliga och kunde haft nytta av djurunderstödd terapi av något slag.

Socionomerna fann det svårt att sätta sig in i hur det skulle gå till vid integration av djur i en ny verksamhet. Jag har sammanfattat deras åsikter på följande sätt: Vid integration av djur i socialt arbete bör tydligt förankras hur djuren ska användas i verksamheten och konceptet ska implementeras på ett sätt som alla är med på, för att undvika etiska och moraliska dilemman. Exempel ges på att införandet av djur i en verksamhet kan påverka många parter. Detta påverkar även personal som inte arbetar direkt med djuren. Hundhår kan som exempel innebära extra arbete för lokalvårdande personal.

5. SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Syftet med denna studie har varit att undersöka vilka erfarenheter socionomer har av att använda djur som verktyg i arbetet med klienter, samt att utforska socionomers syn på integration av djur inom andra arbetsfält där socionomer arbetar.

Följande frågeställningar formulerades:

Vilka positiva och negativa erfarenheter har socionomer av att arbeta med djur som verktyg i mötet med klienter?

Hur och var anser socionomer med erfarenhet av djurunderstött socialt arbete att integration av djur på fler arbetsplatser där socionomer arbetar skulle kunna ske?

Den tidigare forskning som tas upp bygger framförallt på varför djur bör användas i det sociala arbetet. Ett antal exempel på tillämpningen av djurunderstött socialt arbete ges. De teorier som används i studien är anknytningsteori och KASAM. Material har samlats in genom fyra semistrukturerade intervjuer med socionomer. Socionomerna intervjuades med avseende på sina erfarenheter av djurunderstött socialt arbete samt integration av djur i verksamheter där socionomer arbetar. Nyckelord identifierades i intervjuutskriften och utvecklades till följande teman:

- Socionomens roll i det djurunderstödda sociala arbetet
- Socionomernas positiva och negativa erfarenheter av det djurunderstödda sociala arbetet
- Motivationshöjare, delaktighet och KASAM
- Anknytningsteori, samtalsöppnare och lugn
- Mer djurunderstött socionomarbete?

Studien visar att socionomerna har en generell uppfattning om att de till skillnad från sina kolleger som många gånger inte har en socionomexamen, ser helheten i

arbetet med klienten och har en större teoretisk grund. De syftar på att socionomprogrammet är en bred utbildning och en bra grund samt att de själva har en förståelse för att det finns många olika aspekter som kan påverka klienten. Socionomerna uppskattar att genom det djurunderstödda arbetet kunna förena två stora intressen, det vill säga arbete med djur och arbete med människor. Positiva erfarenheter av att arbeta med djur som verktyg i mötet med klienter kan sammanfattas i närheten till naturen och det fysiska arbete djur kan innebära, glädje och att kunna ge klienterna något som de drömt om och kanske aldrig haft råd med. Till nackdelar hör framförallt säkerhetsrisker och djurallergier. Det framkommer att socionomerna är medvetna om säkerhetsrisker som finns i hanterandet och umgänget med djur tillsammans med klienter och att ett riskförebyggande arbete är centralt. Beträffande allergier uttrycker socionomerna en uppfattning om att djurallergidebatten är överdriven och att det går att kringgå allergier om kunskap och intresse finns.

Intervjuerna har analyserats med KASAM. Det framgår hur dess tre byggstenar – begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet kan kopplas till socionomernas berättelser. När socionomerna berättar om det djurunderstödda arbetet med klienterna får jag den uppfattningen att djuren är en stor del av det som motiverar klienterna till att vilja förstå och vara med vid aktiviteter tillsammans med socionomerna (begriplighet). Detta leder till att klienterna lär sig att klara av att genomföra vissa delar av behandlingen och uppgifter de blir tilldelade (hanterbarhet). Så småningom upplever de att de kan se sig själva i sammanhanget och känner både lycka och stolthet över vad de klarat av (meningsfullhet). Detta medför på sikt att klienterna har möjlighet att förstärka sin känsla av sammanhang och skaffar sig nya resurser att möta motgångar med.

Socionomerna ger flera exempel på hur djuren har en lugnande effekt på klienterna, är kontaktskapande och fungerar som samtalsöppnare. Ur socionomernas berättelser kan utläsas att djuren innehar egenskaper som kan uppfylla krav som finns för anknytningsfigurer.

De fyra socionomernas motiv till varför de valt att arbeta djurunderstött skiljer sig något, men en gemensam nämnare är att de alla har ett stort djurintresse och har egna djur. Vid integration av djur i socialt arbete bör tydligt förankras hur djuren ska användas i verksamheten och konceptet ska implementeras på ett sätt som alla är med på för att undvika etiska och moraliska dilemman. Socionomerna ger förslag på följande verksamheter där socionomer skulle kunna arbeta djurunderstött: skola, fältgrupp, socialpsykiatri, behandlingshem och öppenvård samt som kvalificerad kontaktperson.

Jag har under mitt arbete med denna studie fått en ökad förståelse och kunskap om det djurunderstödda sociala arbetet. Jag har uppskattat att läsa in mig på ämnet som intresserar mig professionellt liksom privat. Socionomernas intressanta och färgande berättelser har utrustat mig med en djupare förståelse för hur det kan vara att arbeta djurunderstött som socionom och detta tar jag med mig i mitt framtida yrkesliv.

Som förslag till vidare forskning vill jag först och främst rikta uppmärksamheten på socionomutbildningen i förhållande till djurunderstött arbete. Förbereder utbildningen socionomer för att arbeta djurunderstött? Om inte, vilka motiv ligger bakom beslutet? Hur skulle detta i så fall kunna utvecklas och implementeras i kursplanen? Skulle kurser i djurunderstött socialt arbete kunna ges som valbara

kurser inom programmet? Vidare vore det meningsfullt att på ett djupare plan än vad jag genom denna studie har gjort, undersöka hur de olika stegen i implementeringen av djur i en verksamhet ser ut. Vilka policys råder och vad innebär de? Vad har ansvariga för inställning till djurunderstött socialt arbete och vilken kunskap finns på området?

Något jag i efterhand känner att jag skulle ha gjort annorlunda är hur jag tog kontakt med mina respondenter. Urvalsprocessen blev en lång och krävande process, eftersom jag först och främst behövde ta reda på *var* dessa socionomer fanns. Det var inte direkt som att gå till en socialförvaltning och fråga efter en socionom. Jag har tidigare genomfört en studie där jag intervjuade socialsekreterare på socialförvaltningar och den urvalsprocessen var smidigare än den jag nu har gått igenom. Lämpligt hade förmodligen varit att ringa runt innan jag skickade ut informationsbrev. Jag skulle ha försäkrat mig om att det fanns socionomer anställda och hade på så vis sparat tid som kunde använts till fler intervjuer. Detta ser jag som en lärdom. Vid reflekterande över mitt tillvägagångssätt vid insamling av empiri, inser jag att fler respondenter kunde nåtts över telefonintervjuer med tanke på den begränsade tid jag hade till mitt förfogande, till följd av strategimässiga brister vid kontaktandet av respondenter. Det är ytterligare en aspekt jag bär med mig. Vidare hade jag lagt mer tid på själva kartläggningen av *var* dessa socionomer arbetar för att kunna presentera detta på ett djupare plan. Som tidigare betonats, verkar socionomer som arbetar djurunderstött inte bara vara få, utan dessutom i hög grad upptagna och engagerade i diverse projekt. Detta leder mig in på det stora ansvar som jag fått erfara att respondenterna har i sitt arbete. Det är ett stort åtagande att utöver klienterna även ha ansvar för verksamheternas djur.

Jag vill avrunda med att nämna att jag har identifierat viktiga egenskaper som studiens fyra socionomer har gemensamt och som jag tror är viktiga i det djurunderstödda sociala arbetet ur ett socionomperspektiv – nämligen att de alla är drivna och hängivna sitt arbete. Hade Petra inte startat ridprojektet hade det kanske inte funnits varken ridverksamhet eller ridläger för ungdomarna. Hade Sara inte motiverat behandlingshemmets ledning till att återinförskaffa hästar på gården och tagit på sig det stora ansvaret för dem, hade behandlingshemmet kanske fortfarande drivits utan hästar som tillgång för familjerna. Tinnas arbete består i att ansvara för stallet och hästarna och behandlingshemmets ungdomar som vistas i stallet under dagarna. Detta kräver en person med stor hästkunskap och känsla för bemötande av människor. Och hade Maria inte startat egen terapihundsverksamhet, hade verksamheterna som hon anlitas av idag kanske inte valt att arbeta djurunderstött överhuvudtaget. Kanske är det så att det är detta engagemang som krävs för att kunna driva det djurunderstödda sociala arbetet framåt.

REFERENSER

Aspers, Patrik (2011). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. 2 uppl. Malmö: Liber.

Beck-Friis, Barbro (2007a). Hunden i institutionell äldreomsorg. I: Beck-Friis, Barbro, Strang, Peter, Beck-Friis, Anna (red.), *Hundens betydelse i vården: erfarenheter och praktiska råd*. Stockholm: Gothia.

Beck-Friis, Barbro (2007:b). Hundens roll i vården. I: Beck-Friis, Barbro, Strang, Peter, Beck-Friis, Anna (red.), *Hundens betydelse i vården: erfarenheter och praktiska råd*. Stockholm: Gothia.

Bona, Eileen & Courtnage, Gail (2014). The Impact of Animals and Nature for Children and Youth with Trauma Histories: Towards a Neurodevelopmental Theory. I: Ryan, Thomas (red.), *Animals in Social Work. Why and How They Matter*. New York: Palgrave Macmillan.

Buchner-Fuhs, Jutta & Rose, Lotte (2012). Warum ein Buch zu Tieren in der Sozialen Arbeit? Eine kritische Bestandsaufnahme zur Thematisierung der Tiere in diesem Berufsfeld. I: Buchner-Fuhs, Jutta & Rose, Lotte (red.) (2012). *Tierische Sozialarbeit: Ein Lesebuch für die Profession zum Leben und Arbeiten mit Tieren*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Broberg, Anders, Granqvist, Pehr, Ivarsson, Tord & Risholm Mothander, Pia (2006). *Anknytningsteori. Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur och kultur.

Broman, Monica (2014). *Nytta och nöje med hunden - Din blivande terapihund*. Atremi AB.

Dew, Brenda L. (2000). Co-Therapy with Moses. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*. VOL. 8, s. 199-202.

DiSalvo, Heidi, Haiduvén, Donna, Johnson, Nancy, Reyes, Valentine, Hench, Carmen, Shaw, Rosemary, Stevens, David (2006). Who let the dogs out? Infection control did: Utility of dogs in health care settings and infection control aspects. *American Journal of Infection Control*, VOL. 34, s. 301-307.

Gassne, Jan (2008). *Salutogenes, Kasam och socionomer*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet. s.11-32.

Hammer, Ann, Nilsagård, Ylva, Forsberg, Anette, Pepa, Helena, Skargren, Elisabeth & Öberg, Birgitta (2005). Evaluation of therapeutic riding (Sweden)=hippotherapy (United States). A single-subject experimental design study replicated in eleven patients with multiple sclerosis. *Physiotherapy Theory and Practice*. VOL. 21, s. 51-77.

Hart, Lynette A. (2010). Positive Effects of Animals for Psychosocially Vulnerable People: a Turning Point for Delivery. I: Fine, Aubrey H. (red.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. 3. uppl. San Diego: Academic Press.

- Howe, David (2011). *Attachment Across the Lifecourse: A Brief Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Karlsson, Lars (2007). *Psykologins grunder*. 4., [uppdaterade och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- King, Lynda M. (2007). *Animal-Assisted Therapy. A Guide for Professional Counselors, School Counselors, Social Workers and Educators*. Bloomington: AuthorHouse.
- Knutagård, Hans, Krantz, Britt & Oddner, Frans (2012). Begreppet mentalisering – ett verktyg för handlingskompetens i och genom PPU? I, Ottelid, Magnus (red.), *Personlig och professionell utveckling inom socionomutbildningen: en antologi*. Sundsvall: Institutionen för socialt arbete, Mittuniversitetet.
- Kruger, Katherine A. & Serpell, James A. (2010). Animal- assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. I: Fine, Aubrey H. (red.), *Handbook on Animal- Assisted Therapy. Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*. 3. uppl. San Diego: Academic Press.
- Kupper-Heilmann, Susanne (2012). Pferde als Diagnose- und Fördermedium. Konzept und Praxis des Heilpädagogischen Reitens. I: Buchner-Fuhs, Jutta & Rose, Lotte (red.) (2012). *Tierische Sozialarbeit: Ein Lesebuch für die Profession zum Leben und Arbeiten mit Tieren*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Miller, Suzanne C, Kennedy, Cathy, DeVoe, Dale, Hickey, Matthew, Tracy Nelson, Kogan, Lory (2009). An Examination of Changes in Oxytocin Levels in Men and Women Before and After Interaction with a Bonded Dog. *Anthrozoös*, VOL. 22, s. 31-42.
- Nilsson, Berit (2002). *Vad betyder känsla av sammanhang i våra liv? Aspekter på stabilitet, kön, hälsa och psykosociala faktorer*. Diss., Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin, allmänmedicin. Umeå Universitet.
- Nord, Catharina (2010). Med Joker i leken. Om samspelet mellan människa med demens och vårdhund. *Socialmedicinsk tidskrift*, Nr 4, s.260-263.
- Norling, Ingemar (2002). *Djur i vården. Om hur sällskapsdjur kan påverkas äldres hälsa och livskvalitet, egenvård och oberoende, avlasta och förbättra vård och omsorg, sänka vårdkostnader och förbättra personalens arbetsmiljö*. Göteborgs universitet, Sektionen för vårdforskning.
- Papazian, Nina (2014). No One Ever Asked Me That: The Value of Social Work Inquiry into the Human- Animal Bond. I: Ryan, Thomas (red.), *Animals in Social Work. Why and How They Matter*. New York: Palgrave Macmillan.

Pet Partners (u.å). About Animal-Assisted Activities and Animal-Assisted Therapy. ><http://www.petpartners.org/page.aspx?pid=320> & <http://www.petpartners.org/page.aspx?pid=319>< (2014-12-08).

Pohlheim, Katja (2008). Zeige mir deinen Hund und ich sage dir wer du bist: die Mensch-Tier-Beziehung als Spiegel der Gesellschaft. I: Rehberg, Karl-Siegbert (Ed.) ; Deutsche Gesellschaft für Soziologie (DGS). Die Natur der Gesellschaft: Verhandlungen des 33. Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Soziologie in Kassel 2006. Teilbd. 1 u. 2. Frankfurt am Main: Campus Verl., 2008. URN: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-154265>.

Risley-Curtiss, Christina (2010). Social Work Practitioners and the Human Companion Animal Bond: A National Study. *Social Work*, VOL. 55, s.38-46.

Risley-Curtiss, Christina, Rogge, Mary E. & Kawam, Elisa (2013). Factors Affecting Social Workers' Inclusion of Animals in Practice. *Social Work*, VOL. 58, s.153-161.

Sable, Pat (2013). The Pet Connection: An Attachment Perspective. *Clinical Social Work Journal*, VOL. 41, s.93-99.

Silfverberg, Gunilla & Tillberg, Pia (2011). *Ridterapi – fakta och framtid*. Ersta Sköndal Högskola arbetsrapportserie, Nr. 75. Ersta Sköndal Högskola. Institutionen för vårdvetenskap.

Strang, Peter (2007a). Hundens betydelse vid svår cancersjukdom. I: Beck-Friis, Barbro, Strang, Peter, Beck-Friis, Anna (red.), *Hundens betydelse i vården: erfarenheter och praktiska råd*. Stockholm: Gothia.

Strang, Peter (2007b). Hundens effekt på hälsan – vad säger forskningen?. I: Beck-Friis, Barbro, Strang, Peter, Beck-Friis, Anna (red.), *Hundens betydelse i vården: erfarenheter och praktiska råd*. Stockholm: Gothia.

Svenska Marte Meo-föreningen (2014). Marte Meo-metoden. ><http://www.martemeoforeningen.se/marte-meo-metoden>< (2015-01-03).

Tedeschi, Philip, Fitchett, Jennifer & Molidor, Christian E (2005). *Journal of Family Social Work*, VOL. 9, s.59-77.

Wallroth, Per (2010). *Mentaliseringsboken*. Stockholm: Karneval.

BILAGOR

Bilaga 1 – Informationsbrev

Kristianstad 2014-11-11

Önskemål om att få genomföra intervjuer i er verksamhet.

Jag är student vid Högskolan Kristianstad och läser nu min sjunde termin på socionomprogrammet.

Inom ramen för utbildningen skall jag skriva ett examensarbete i form av en kandidatuppsats. I samband med denna uppsats är jag i behov av att komma i kontakt med socionomer anställda i verksamheter där djur används i det sociala arbetet.

Syftet med denna studie är att undersöka vilka erfarenheter socionomer har av att använda djur som verktyg i arbetet med klienter, samt att utforska socionomers syn på integration av djur inom andra arbetsfält där socionomer arbetar.

De forskningsetiska aspekter som är viktiga för deltagaren att känna till är följande:

- Din medverkan i forskningsintervjun är frivillig. Du kan när som helst avbryta intervjun och har möjlighet att avstå ifrån att besvara enskilda frågor.
- Intervjupersoner kommer att avidentifieras i uppsatsen. Ingen obehörig kommer att få ta del av intervjumaterialet i sin helhet eller få vetskap om vem som sagt vad under de enskilda intervjuerna. De resultat som framkommer i intervjuerna kommer att sammanställas och presenteras i uppsatsen.
- Om samtycke ges bandinspelad intervjun för att därefter användas som underlag till uppsatsen. När uppsatsen är godkänd av högskolans examinator kommer det inspelade materialet och utskriften av detta att förstöras.

Jag beräknar att en intervju tar mellan 30-60 minuter och hoppas att jag har fångat ditt intresse för min studie och vore tacksam för din medverkan. Om du har frågor eller funderingar kring min studie eller om någonting är oklart är du välkommen att kontakta mig. Samtycke till medverkan styrks vid intervjutillfället.

Med vänlig hälsning,

Lorraine Torgersen

Telefon: xxxx-xx xxxx

E-post: lorraine.torgersen0004@stud.hkr.se

Universitetslektor Rikard Liljenfors, Högskolan Kristianstad, är min handledare och kan nås via e-postadress: rikard.liljenfors@hkr.se eller på telefon: xxx-xx xx xx.

Bilaga 2 – Samtyckesbrev

Jag är student vid Högskolan Kristianstad och skriver med hjälp av intervjuer min kandidatuppsats.

Syftet med denna studie är att undersöka vilka erfarenheter socionomer har av att använda djur som verktyg i arbetet med klienter, samt att utforska socionomers syn på integration av djur inom andra arbetsfält där socionomer arbetar.

De forskningsetiska aspekter som är viktiga för deltagarna att känna till är följande:

- Din medverkan i forskningsintervjun är frivillig. Du kan när som helst avbryta intervjun och har möjlighet att avstå ifrån att besvara enskilda frågor.
- Intervjupersoner kommer att oidentifieras i uppsatsen. Ingen obehörig kommer att få ta del av intervjumaterialet i sin helhet eller få vetskap om vem som sagt vad under de enskilda intervjuerna. Resultat från intervjuerna kommer att sammanställas och presenteras i uppsatsen.
- Om samtycke ges bandinspelad intervjun för att därefter användas som underlag till uppsatsen. När uppsatsen är godkänd av högskolans examinator kommer det inspelade materialet och utskriften av detta att förstöras.

Ort, datum

Underskrift

Namnförtydligande

Lorraine Torgersen
Telefon: xxxx-xx xx xx
E-post: lorraine.torgersen0004@stud.hkr.se

Universitetslektor Rikard Liljenfors, Högskolan Kristianstad, är min handledare och kan nås via e-postadress: rikard.liljenfors@hkr.se eller på telefon: xxx-xx xx xx.

Bilaga 3 – intervjuguide

Bakgrundsvariabler

1. Hur länge har du arbetat med djur i socialt arbete?
2. Har du någon vidareutbildning inom socialt arbete efter din socionomexamen?
3. Har du någon utbildning inom djur i socialt arbete?
4. Vilken/vilka målgrupp/er arbetar du med?
5. Vilka djur arbetar du med?

Det djurunderstödda arbetet

6. Vad fick dig att vilja arbeta djurunderstött?
7. Berätta om fördelarna med att arbeta djurunderstött?
8. Finns det några nackdelar med djur i ditt arbete? Om ja, berätta lite om dessa?

Djur

9. Vad har djuret/djuren för uppgift i ditt arbete med klienter?

Teorier

10. Vilka teorier används i ditt arbete?
11. På vilket sätt används teorierna?

Organisation

12. Berätta om din verksamhet beträffande organisation, antal medarbetare, samarbete med andra organisationer, kommuner?

Mer djurunderstött arbete bland socionomer

13. Har du förslag på hur mer djurunderstött arbete skulle kunna införas på socionomers arbetsplatser?
14. Inom vilka verksamheter/ arbetsområden anser du att socionomer skulle kunna arbeta djurunderstött?